

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĀZIJAS STUDIJU NODAĻA

**Ataturka vienpartijas sistēmas perioda nacionālisma un
mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmas nacionālisma
salīdzinājums**

BAKALaura DARBS

Autore: Sabīne Kuzņecova

Stud. apl. nr.: sk14082

Darba vadītāja: Mg.Sibel Burçer

Rīga, 2017

SATURS

Ievads.....	3
1. Nacionālisms kā viens no M.K. Ataturka pamatprincipiem.....	6
2. Nacionālisma praktiskās izpausmes vienpartijas sistēmas perioda laikā.....	14
2.1. Globālisms kā nacionālisma produkts vienpartijas sistēmas perioda laikā.....	19
3. Nacionālisms mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistemā.....	31
Nobeigums.....	37
Literatūras saraksts.....	39
Kopsavilkums latviski.....	41
Summary in English.....	42
Dokumentārā lapa.....	43

Ievads

Nacionālisms ir viena no svarīgākajām tēmām katras valsts politikā. Kopš Turcijas Republikas dibināšanas 1923. gadā nacionālisms ir spēcīgi attīstījies. Tas ir cieši saistīts ar valsts dibinātāja Mustafas Kemala Atatürka principiem.

Kā viens no sešiem Atatürka principiem nacionālisms mūsdienās ir kļuvis īpaši svarīgs. Viens no iemesliem nacionālisma aktualizācijai mūsdienās ir daudzās civilās sadursmes Turcijā pēdējo gadu laikā. Tieši nacionālisma ideja ir svarīgākais stūrakmens, kas veicina dažādas politiskās diskusijas un sadursmes, tādas kā kurdu tiesības Turcijā vai sašķelšanos politiskajās partijās.

Vienpartijas periods Turcijā bija laiks, kad pieauga nacionālisma ideja un turku nācija sāka sajūst vienotību ar tās kopējo identitāti. Vielaikus jānorāda, ka arī mūsdienās ideja par turku nacionālismu ir vēl joprojām aktuāla. Tāpēc šī darba **mērķis** ir salīdzināt un atrast atšķirības starp Atatürka vienpartijas sistēmas perioda nacionālismu un mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmas nacionālismu.

Lai sasniegtu uzstādīto darba mērķi, ir nepieciešams veikt vairākus **uzdevumus**:

1. Analizēt nacionālismu kā vienu no Atatürka principiem;
2. Izpētīt, kā turku nacionālisms ir praktiski attīstījies vienpartijas sistēmas periodā;
3. Analizēt turku nacionālisma attīstību mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmā;
4. Izdarīt secinājumus un analizēt atšķirības starp Atatürka vienpartijas sistēmas perioda nacionālismu un mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmas nacionālismu.

Laika periodā no vienpartijas sistēmas līdz mūsdienām ir iespējams runāt par atšķirīgu nacionālismu tādā nozīmē, ka turku nacionālisms nav vienveidīgs un dažādos laika periodos tajā ir iespējams novērot vairākas atšķirības. Šī iemesla dēļ darba **hipotēze** ir tāda, ka nacionālisms ir mainījies un pieaudzis laika periodā no republikas dibināšanas līdz mūsdienu Turcijas valstij.

Darbs ir organizēts saskaņā ar minētajiem uzdevumiem. Tas sastāv no trīs nodaļām un vienas apakšnodaļas.

Pirmajā nodaļā „Nacionālisms kā viens no M.K. Atatürka pamatprincipiem” tiks aplūkota Atatürka loma un viņa principi vispārīgi, īpašu uzsvaru liekot uz nacionālismu kā darba centrālo objektu.

Otrajā nodaļā „Nacionālisma praktiskās izpausmes vienpartijas sistēmas perioda laikā” turku nacionālisma koncepts tiks analizēts vienpartijas sistēmas periodā. Šādā veidā būs iespējams noteikt, kādā veidā turku nacionālisms ir attīstījies un kādas ir bijušas tā praktiskās izpausmes minētajā laika periodā.

Otrās nodaļās pirmajā apakšnodaļā „Globālisms kā nacionālisma produkts vienpartijas sistēmas perioda laikā” tiks aplūkoti jau nacionālisma rezultāti, konkrēti, globālisms kā nacionālisma izraisīts rezultāts kopumā un arī Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā, kā arī globālisma nozīme nacionālisma attīstības konceptā.

Trešajā nodaļā „Nacionālisms mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistemā” turku nacionālisma koncepts tiks analizēts caur mūsdienu Turcijas daudzpartijas sistēmas un tās aktivitāšu prizmu. Pamatā tas ir par MHP (*Milliyetçi Hareket Partisi/ Nacionālistu Kustības partija*) aktivitātēm un idejām Turcijas politiskajā dzīvē.

Mūsdienās turku nacionālisma tēmas aktualitāte ir skaidrojama ar to, ka īpaši nozīmīgi bija 2016.gada notikumi Turcijā. Galvenokārt tas saistīts ar augošajiem teroraktiem valstī, kur īpaši aktivizējušies ir kurdu radikālie ekstrēmisti. Tāpat arī pēdējā laika augstā elektorāta aktivitāte Turcijā pierāda, ka pilsoņi ir noraizējušies par situāciju valstī, un aktīvi vēlas piedalīties problēmu, tajā skaitā, dažādo nacionālisma izpausmju, risināšanā.

Turcijas nacionālisma problēma līdz šim ir pētīta gan vēsturiskā, gan politiskā griezumā. Nacionālisms ir ticis pētīts gan Turcijā, gan arī citās valstīs – ASV, Dienvidkorejā un citās. Daži no pētniekiem ir pētījuši konkrēto konceptu, uzsverot dažādus tā svarīguma punktus:

1. Ali Balci (Sakarjas Universitāte, Turcija (*Sakarya University, Turkey*)) – Eiropas Savienības politika kurdu jautājumā Turcijā un etnisko grupu ārpolitika;
2. Ali T.Akarca (Ilionoisas Čikāgas universitāte, ASV (*University of Illinois at Chicago, U.S.*)), Cem Baslevent (Stambulas Bilgi universitāte Turcija (*Istanbul Bilgi University, Turkey*)) – neatlaidība reģionālās balsošanas konceptā Turcijā spēcīgas politiskās pārkārtošanas periodā;
3. Suna Kili – kemalisms mūsdienu Turcijā;
4. E.Fuat Kayman (Sabandži Universitāte, Turcija (*Sabancı University, Turkey*)) – kurdu jautājums Turcijā. Riva Kastoryano, Gorkem Altinors – Turcija starp nacionālismu un globalizāciju.

Pamatā visu šo pētnieku neatbildētie jautājumi un neatrisinātās problēmas noslēdzas tajā, kā novērst mūsdienu nacionālisma negatīvās izpausmes Turcijā. Tāpat arī nav piedāvāts iespējamais nacionālisma problēmas risinājums, kas būtu pieņemams visām iesaistītajām konfliktējošajām pusēm.

Vienlaikus jānorāda, ka Latvijā šādu pētījumi, kuros tiktu analizēts Turcijas nacionālisms kā centrālais pētījuma objekts, pagaidām nav veikti.

Darbā tiks izmantoti avoti un zinātniskās publikācijas, kā arī interneta resursi – jo īpaši avoti no oficiālajām Turcijas Republikas interneta vietnēm un darbi no Ataturka publikācijām. Šī darba centrālais objekts, turku nacionālisms, tiks analizēts no tā attīstības skatu punkta vienpartijas sistēmas periodā un mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmā.

Tajā pašā laikā darbā netiks runāts par tēmām, kas padziļināti skar kurdu nacionālisma vēsturisko skatījumu, kā arī citu teroristisko grupējumu rašanās pirmsākumus, jo šo tēmu kvalitatīvai izpētei ir nepieciešams veikt plašāku analīzi. Tāpat netiks detalizēti izpētīta katras politiskās partijas idejas un saites ar nacionālismu iepriekšminētā iemesla dēļ. Vienlaikus jānorāda, ka šīs tēmas būtu interesants izpētes objekts turpinot šo pētījumu maģistra darba līmenī.

1.NACIONĀLISMS KĀ VIENS NO M.K. ATATURKA PAMATPRINCIPIEM

Uzvara Turcijas neatkarības karā 1929. gadā M.K.Ataturkam un viņa sabiedrotajiem bija lieliska iespēja ieviest izmaiņas dažādās sfērās, tādās kā sociālā dzīve, politika, ekonomika, reliģija, un pat likumdošana. Tie arī bija pamati atšķirībām starp mūsdienu Turcijas valsti un bijušo Osmaņu impēriju.

Turcija tās pārmaiņu periodā bija pakļauta transformācijām ilgu laiku. Suna Kili savā darbā par kemalismu mūsdienu Turcijā norāda, ka agrīnie modernizācijas mēģinājumi Osmaņu impērijā pamatā tiek saistīti ar „aizsardzības modernizāciju”.¹ Tas nozīmē, ka modernizācija un ar to saistītās izmaiņas un reformas Turcijā ienāca bez spiediena no valsts institūcijām vai citiem politiskajiem aktoriem („*political actor*”). Respektīvi, modernizācija tiek saistīta ar mēģinājumiem aizsargāt Turciju un tās iedzīvotājus.

Tāpat tiek minēts, ka revolūcija Turcijā iesākās ar Mustafas Kemala pretošanās kustības organizāciju 1918.gadā; šī pretošanās kustība bija vērsta gan pret Grieķijas armijas invāziju, gan pret sultāna kapitulāciju sabiedroto prasībām sadalīt Turciju.² Tādi aspekti kā modernizācija valsts aizsardzības nolūkos un nepieciešamība izveidot pretošanās kustību, bija vieni no svarīgākajiem faktoriem, kas jau turpmākajos gados Ataturkam deva iespēju izpausties kā jaunas, demokrātiskas un taisnīgas valsts dibinātājam.

Kaut arī revolūcijas ieviesa Ataturks un viņa sabiedrotie, tās bija arī apstiprinātas Turcijas Nacionālajā Asamblejā (*Turkish Grand National Assembly*) 1923.gadā. Apstiprinājums Turcijas Nacionālajā Asamblejā ir viens no galvenajiem aspektiem, kas piešķir likumību Ataturka revolūcijām, jo šādā veidā tika iegūts vairākuma atbalsts no nozīmīgas institūcijas Turcijā. Vienlaikus būtiski ir norādīt to, ka šīs revolūcijas vēlāk kļuva zināmas kā kemalisma revolūcijas vai Ataturka revolūcijas; tāpat dažas no tām kļuva par pamatu kemalisma ideoloģijai un kemalisma jeb Ataturka principiem, kaut arī sākotnēji M.K.Ataturks vai Turcijas Nacionālā Asambleja tām nebija piešķirusi tādu statusu.³ Jebkurā gadījumā, kemalisma ideoloģija ir cieši saistīta ar Ataturka principiem un kemalisma principi balstās uz Ataturka ideoloģijas principiem.

¹ Suna Kili, *Kemalism in Contemporary Turkey*, International Political Science Review, Vol. 1, No. 3, 1980, 382.

² Ibid., 381.

³ “Ataturk’s Principles” *Study Mustafa Kemal Ataturk*, [The Ataturk Society of Canada]. <http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/ataturks-principles/>, (skat.: 29.12.2016).

Ataturka principi ir: (1) republikānisms; (2) nacionālisms; (3) populisms; (4) statisms; (5) sekulārisms; un (6) revolucionālisms.⁴ Šie seši principi ir tie pamati, uz kuriem balstoties, M.K.Ataturks ir izveidojis moderno Turcijas Republiku.

Revolucionāras izmaiņas likumdošanā, sabiedrībā un citās sfērās ir spēcīgi ietekmējušas Turcijas sabiedrību, jo tās bija nonākušas kontrastā ar drūmo pagātņi pēc Osmaņu impērijas sabrukuma, kas sabiedrību bija atstājusi bezcerīgā situācijā. Ataturka principi tika ieviesti un realizēti dzīvē samērā īsā laika periodā, un izskatījās, ka tie paaugstina dzīves līmeni un virza Turcijas valsti uz labāku ceļu. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc Ataturka principi guva ievērojamu atbalstu sabiedrībā. Kemalisma ideāli, kas tika balstīti uz Ataturka principiem, daudzos veidos atgādina civilizētu, liberālu, vienlīdzīgu, sociāli apzinātu, uz mērķi un individuālismu orientētu, konkurētspējīgu un uz sadarbību tendētu demokrātiju, kas viduslaiku islāmisko monarhiju pārceļ modernā un civilizētā republikas pasaulē.⁵

Aplūkojot Ataturka principus detalizētāk, būtu vērts pieminēt Ataturka Pētījuma centra (*Atatürk Araştırma Merkezi*) Vehbi Tanfera (*M.Vehbi Tanfer*) apkopoto informāciju par Ataturka principu būtību: „Šajā ierobežotajā laika periodā es mēģināšu prezentēt Turcijas Republikas dibinātāja Ataturka principus, kas ir vienīgais Turcijas tautas ceļš, pēc kura vadīties.

Ataturka valdīšanas periodā turku tauta piedzīvoja pasaulē vissvarīgāko revolucionāro kustību pasaulē savā grūtākajā periodā pēdējo septiņus tūkstošus gadus vēsturē. Šis notikums, ko rietumnieki sauc par „turku brīnumu”, kļuva par cerību un atbrīvošanas avotu ne tikai turkiem, bet arī visām pārējām apspiestajām tautām.”⁶

Tas nozīmē, ka jau sākotnēji Ataturka revolūcija tika uztverta ar cerību gan no etniskajiem turkiem, gan arī kurdēm un pārējām toreizējā Turcijas teritorijā dzīvojošajām minoritātēm. Šāda nedalīti pozitīva uztvere no tautas puses jau revolūcijas sākumā deva cerības veiksmīgam un ilgstošam iznākumam.

Turpinot V.Tanfera domu: „Turku revolūcija nesastāv tikai no aktīvas darbības fāzēm. Galvenokārt tā sastāv no neatkarības kustību mēģinājumiem aizstāvēt Turcijas zemi, šī dziļi

⁴ “Ataturk’s Principles” *Study Mustafa Kemal Ataturk*, [The Ataturk Society of Canada]. <http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/ataturks-principles/>, (skat.: 29.12.2016).

⁵ Ibid.

⁶ M.Vehbi Tanfer, *Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri* [Atatürk Araştırma Merkezi]. <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/M.-Vehbi-TANFER-Atat%C3%BCrk%C3%A7%C3%BCI%C3%BCk-ve-Atat%C3%BCrk-%C4%B0lkeleri.pdf>, (skat.:19.04.2017).

iesakņojusies un daudzdimensiālā reformu kustība neapšaubāmi veido lielās turku revolūcijas darbības posmus. Tomēr ir vēl viens aspekts, kas ir daudz radikālāks un svarīgāks nekā visi pārējie; tas ir Turku revolūcijas idejas ceļš, kas nozīmē teorijas posmu. Neatkarības kara beigās turku tauta pārrāva verdzības ķēdes un izcīnīja savu neatkarību. Tomēr iegūt neatkarību un iegūt kontroli pār valsts suverenitāti nebija turku tautas vienīgais mērķis. Galvenais mērķis no Ataturka puses bija „mūsdienu moderno nāciju līmeņa sasniegšana”. Šī mērķa sasniegšanas metodes ir ar pozitīvām tendencēm; ja iedvesmas avots ir turku nācijas spējas un talanti, un ja tās ir saistītas ar labo, skaisto un jauno. Kā Ataturks ir apgalvojis, „mūsu nācijas eksistences pamats ir nacionālā apziņa un nacionālā kopības sajūta” nododot tālāk ticību nācijai un nācijas vērtībām.”⁷

Revolūcijas idejas ceļš, kuru Ataturks saredzēja kā „mūsdienu moderno nāciju līmeņa sasniegšanu” ir pamatā centieni līdzināties civilizētām tautām kā universāli pieņemtai normai. Turcijas gadījumā ar to bija domāta rietumu pasaule, jo īpaši Francijas sabiedriskās un politiskās dzīves standarti. Turku revolūcijas idejas ceļu Ataturks ir apkopojis sešos Ataturka principos, kas ir pazīstami arī kemalisma ideoloģija.

Autors turpina šo domu, norādot: „Tātad, turku revolūcijas idejas mēs saucam par „kemalismu”. Turku revolūcija ir redzama caur kemalisma idejām un ideāliem. Kemalisms, Ataturka principi un Turku revolūcija, lai kādas pūles tas arī neprasītu, vienmēr tiek aizsargāta un dzīvos mūžīgi. Kemalisms ir Ataturka mērķu un principu, un Turku revolūcijas kopums. Mērķis ir izveidot visplaukstošāko, pārticīgāko un laimīgāko valsti, kā arī nacionālo kultūru attīstīt līdz mūsdienu civilizācijas līmenim.”⁸

Kas attiecas uz politiska rakstura jautājumiem, tad V.Tanfere pamatā runā par diviem galvenajiem principiem: „„Pilnīgas neatkarības” un „nacionālās suverenitātes” principi ir nesen dibinātās Turcijas Republikas pamata elementi kemalismā. Arī tāpēc, ka Atbrīvošanas karš attīstījās uz šiem diviem pamatiem. No vienas puses, turku tauta guva uzvaru cīņā par neatkarību pret rietumu imperiālistiskajiem spēkiem, tāpat arī cīnījās pret sultanātu, kas sadarbojās ar rietumu imperiālistiskajiem spēkiem, lai sasniegtu nacionālo suverenitāti. Šīs cīņas rezultātā sultāna atbalstītājiem kopā ar okupējošiem spēkiem nācās pamest valsti. Pieņemot šos divus svarīgos konceptus kā pamata nosacījumus eksistencei mūsdienu izpratnē, Ataturks bieži lietoja „pilnīga neatkarība” un „nacionālā suverenitāte” Neatkarības kara

⁷ M.Vehbi Tanfer, *Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri* [Atatürk Araştırma Merkezi]. <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/M.-Vehbi-TANFER-Atat%C3%BCrk%C3%A7%C3%BCk-ve-Atat%C3%BCrk-%C4%B0lkeleri.pdf>, (skat.:19.04.2017).

⁸ Ibid.

pirmajās dienās; gan iekšpolitika, gan likumdošana, gan īpaši ārpolitika tika izveidota, balstoties uz šiem diviem pamatprincipiem. Tādā veidā Misak-ı Milli (National pact) 1920.gada 28.janvārī tika noteikti Neatkarības kara ārpolitikas principi, kas arī nesenajā vēsturē ir dokumentēti kā „pilnīgas neatkarības” un „nacionālās suverenitātes” principi...Ataturks nacionālās suverenitātes principu rezumēja trīs vārdos: „Nacionālā suverenitāte ir mūsu tautas gods, slava, cieņa”. ”⁹

„Pilnīgas neatkarības” un „nacionālās suverenitātes” principi bija svarīgi gan vienpartijas sistēmas perioda laikā, gan pēc tā, un arī mūsdienās, jo uz šo principu pamata ir strukturēta jaunā Turcijas valsts. Tas nozīmē, ka Turcijas ārpolitika, iekšpolitika un likumdošanas pamati ir balstīti uz pilnīgas neatkarības un nacionāli suverēnas valsts principiem.

Autors kemalisma ideoloģijas kontekstā tuprina par tās pamata virzieniem: *„Kemalisma filozofijas galvenie virzieni ir pazīstami kā seši Ataturka principi. Šos Ataturka ieviestos principus varētu saukt par zelta atslēgām, kas vadīs turku tautu uz modernizāciju. Tas tāpēc, ka šie seši principi veido veselumu no jebkura leņķa, kas novedīs pie turku tautas modernizācijas. Modernizācija kā nepārtraukta plūsma turpina attīstību un progresu. Pēc kemalisma idejas, katrs sasniegtais mērķis padara iespējamu sasniegt arvien jaunus mērķus. Seši Ataturka principi ir tie, kas veido šīs filozofijas būtību.*

Pielietojot Ataturka principus, ir nepieciešams vienkāršot to nozīmi. Tajā pašā laikā, apdomājot un novērtējot šos principus atsevišķi no to sākotnējā konteksta, ļoti svarīgi ir nekļūdīties. Tāpēc, ka principi savstarpēji cits citu ietekmē un mijiedarbojas. Tajā pašā laikā es ar nožēlu gribētu uzsvērt to, ka apzināti vai neapzināti, bet šim aspektam netika pievērsta daudzu cilvēku uzmanība. Šī iemesla dēļ daudzi cilvēki, atsaucoties uz savām personīgajām ideoloģijām, uzskata, ka daži principi ir pamata principi, savukārt citiem netiek pievērsta uzmanība. Ja daži principi netiek ņemti vērā, sakot „ja nebūtu, arī būtu”(„Olmasa da olur”), tad kemalisms tiek izkropļots un pārprasts. Jebkurā gadījumā, tas, kas mūsdienās tiek saprasts ar vārdu „kemalisms”, ir viss principu kopums, kas papildina cits citu. Šajā ziņā, izslēdzot dažus principus un saliekot vietā citus, visas kopējās sistēmas līdzsvars tiek izjaukts, un zūd kemalisma jēga. Šo iemeslu dēļ Ataturka principiem vajadzētu tikt ņemtiem vērā tādā secībā, kādā tos pats Ataturks ir arī precizējis. Tas ir ļoti delikāts balanss starp principiem.

⁹ M.Vehbi Tanfer, *Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri* [Atatürk Araştırma Merkezi].<http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/M.-Vehbi-TANFER-Atat%C3%BCrk%C3%A7%C3%BCI%C3%BCk-ve-Atat%C3%BCrk-%C4%B0lkeleri.pdf>, (skat.:19.04.2017).

Visi principi ir cits no cita nedalāmi. Šie principi atrodami 1924.gada Konstitūcijas otrajā rakstā un 1937.gada Konstitūcijas pirmajā rakstā, sekojošā secībā:

1.Republikānisms

2.Nacionālisms

3.Populisms

4.Statisms

5.Sekulārisms

6.Revolucionālisms.”¹⁰

Kemalisms tiek uzskatīts kā turku revolūcijas rezultāts. Tas varētu tikt uztverts arī kā loģisks turku nācijas attīstības turpinājums, kuru Ataturks ir tikai definējis principos, bet pats kemalisms jau ir turku revolūcijas produkts. Tāpat autora uzskats par to, ka Ataturka principus ir nepieciešams aplūkot kā vienu veselumu ir pamatots, jo, izslēdzot kādu principu no kopuma, jau mainās arī parējo jēga un, galvenokārt, tolerances pamati, uz kuriem tas ir balstīts. Piemēram, ja tiktu aplūkots nacionālisms kā atsevišķs Ataturka princips, un, piemēram, izslēgts revolucionālisms vai sekulārisms, tad nacionālisma praktiskās izpausmes varētu rezultēties jau daudz agresīvākā formā, iespējams, pat ar autoritāru pieskaņu.

Atgriežoties pie nacionālisma kā viena no Ataturka principiem, būtiski ir norādīt to, ka nacionālisms nozīmē neatkarīgu un spēcīgu valsti, kas ir brīva no ārvalstu dominances; pretēji multikulturālajai Osmaņu impērijai turku nācija ir noteikta kultūrā, tomēr vienlaikus tiek garantēta tolerance kulturālajās atšķirībās un reliģijā, kā arī individuālās brīvības un sirdsapziņas respektēšana.¹¹ Šādā veidā cilvēki Turcijā bija spējīgi atrast savu nacionālo apziņu un apzināties sevi kā turkus – vienas valsts kopēju tautu.

¹⁰ M.Vehbi Tanfer, *Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri* [Atatürk Araştırma Merkezi].<http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/M.-Vehbi-TANFER-Atat%C3%BCrk%C3%A7%C3%BCI%C3%BCk-ve-Atat%C3%BCrk-%C4%B0lkeleri.pdf>, (skat.:19.04.2017).

¹¹ “Ataturk’s Principles” *Study Mustafa Kemal Ataturk*, [The Ataturk Society of Canada].
<http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/ataturks-principles/>, (skat.: 29.12.2016).

Tāpat svarīgi ir saprast to, kādā veidā turki definē paši sevi, saskaņā ar nacionālisma ideju. Paredzams, ka nacionālisms „turku nāciju” definē kā „tos, kas aizsargā un veicina morālās, garīgās, kulturālās un cilvēciskās turku nācijas vērtības”.¹²

Tāpat tiek minēts, ka „turku nācija” nozīmē tos cilvēkus, kas dzīvo Turcijas Republikas robežās, un vienmēr mīl un cenšas cildināt savu valsti un ģimeni, tos, kas zina un izpilda savus pienākumus, atbildību attiecībā pret demokrātisku, sekulāru un sociālu valsti kopēju labumu un valsts rezidentu interešu dēļ.¹³ Aplūkojot mūsdienu situāciju, kad daudzi turki dzīvo ārzemēs, tas varētu būt viens no aspektiem, kas iezīmē attālināšanos no Ataturka idejas par turku nacionālismu. Kaut arī Turcijas Republika tās dibināšanas pirmsākumos bija veidota Turcijas nācijai un cilvēkiem dzīvojošajiem šīs valsts robežās, mūsdienu situācija ir mainījusies, jo daudzi turki dzīvo ārzemēs, respektīvi, ārpus Turcijas valsts robežām. Raugoties no šādas perspektīvas ir iespējams runāt par turku nacionālismu, kas šobrīd mazinās, jo daudzi cilvēki ir izvēlējušies dzīvot citās vietās un valstīs, kas nav Turcija. Vienlaikus nevajadzētu ignorēt to faktu, ka daudzi dažādu citu nāciju pārstāvji vēl joprojām dzīvo Turcijas Republikas robežās, kas arī ir viena no Ataturka nacionālisma idejai atbilstošām situācijām, jo pēc Ataturka principiem nacionālisma ideja Turcijā nav tendēta uz rasismu, tā ir balstīta uz pilsonību.

Šajā kontekstā būtu nepieciešams norādīt to, ka nacionālisms ir cieši saistīts ar sekulārismu, kas nodrošina indivīdus ar apziņas brīvību, kas, savukārt, kopējas vides veidošanos ar kopējiem mērķiem, kas var tikt attīstīti un sasniegti bez jebkādas īpašas uzskatu sistēmas ierobežojumiem vai manipulācijām.¹⁴ Šādā veidā uzskatu brīvība sniedz iespēju indivīdam izvēlēties savu apziņu un piederību. Tādējādi nacionālisma ideja ir spēcīga, bet elastīga priekš tiem, kas domā savādāk. Respektīvi, neviens nevar indivīdu piespiest sevi dēvēt par turku vai kādas citas nācijas pārstāvi.

Vienlaikus jānorāda, ka kemalisma revolūcija bija arī nacionālā revolūcija. Tas nozīmē, ka abas šīs revolūcijas varētu tikt uzskatītas par sinonīmiem. Par kemalisma revolūciju, kas ataino turku nacionālisma idejas tiek sacīts, ka kemalisma nacionālisms nebija rasistisks, tas indentificēja indivīdus, pamatojoties uz viņu pilsonību; tas nozīmēja pasargāt Turcijas Republikas neatkarību un arī palīdzēt republikas politiskajai attīstībai; tas bija nacionālisms, kas respektēja visu nāciju tiesības uz neatkarību; tas bija nacionālisms ar

¹² “Ataturk’s Principles” *Study Mustafa Kemal Ataturk*, [The Ataturk Society of Canada]. <http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/ataturks-principles/>, (skat.: 29.12.2016).

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

sociālu saturu; tas bija ne tikai anti-imperiālistisks, bet arī bija pret dinastijas vai jebkuras citas sociālās kārtas valdīšanu pār Turcijas sabiedrību; kemalisma nacionālisms tic principam, ka Turcijas valsts ir nedalāms veselums, kas ietver tās teritoriju un cilvēkus.¹⁵

No šādas turku nacionālisma izpratnes varētu secināt, ka jebkuras tautības pārstāvis, kam ir piešķirta Turcijas pilsonība, var dzīvot Turcijā brīvi un izmantot visas tās priekšrocības un tiesības. Svarīgākais ir nevis attālināties no imperiālistiskās pārvaldības, bet gan uzturēt politisko, un, ja tas ir nepieciešams, arī etnisko dažādību valstī.

Vienlaikus svarīgi būtu pieminēt to, ka viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc tik liela impērija kā Osmaņu impērija vispār varēja tik ilgu laiku pastāvēt, ir veiksmīgi praktizēta tolerance pret dažādām Osmaņu impērijā dzīvojošajām nācijām. Kaut arī turku nacionālisma ideja kā tāda mūsdienās ir vērsta pret rasismu, tāpat pastāv arī daudz pārpratumu ar Turcijā dzīvojošajiem kurdiem.

Īpaši mūsdienās kurdu jautājums ir kļuvis īpaši aktuāls Turcijā. E.Fuats Keimans ir norādījis, ka kurdu jautājums ir izvietojis etniskumu kā centrālo jautājumu Turcijas politikā, vienlaikus veicinot asiņainu un vardarbīgu etnisko konfliktu, vai arī „zemas intensitātes karu” starp valdības spēkiem un PKK (Kurdu Strādnieku partija) – karš, kurā tika nogalināti gandrīz 40.000 cilvēku, vairāk nekā 1.000.000 cilvēku atstāti bez mājām, un spēcīgi polarizēta sabiedrība, kas ir neiecietīga un saskaras ar nopietnu segregācijas risku.¹⁶

Tas pierāda, ka Ataturka nacionālisma ideja un tās vīzija praksē nebija tikpat veiksmīga kā teorijā. Vienlaikus pastiprinoties augošajai nacionālajai apziņai un atstājot pagātnē Osmaņu impērijas mantojumu, un dzīvojot jaunā valstī, kas ir balstīta uz pilsonību, citas nācijas, kas bija dzīvojušas Osmaņu impērijā ir saskārušās ar grūtībām justies komfortabli jaunajā Turcijas valstī. Kurdu neapmierinātību varētu mēģināt izprast no tāda skatu punkta, ka kurdiem starptautiski bija apsoltā jauna, viņu pašu valsts, bet pēdējos brīžos politiskās shēmas viņus atstāja bez apsoltās valsts. No otras puses, turki bija tikko sākuši sevi apzināties kā turku nāciju paši sava valstī, un šāda neapmierinātība viņiem būtu grūti saprotama un pieņemama.

¹⁵ “Ataturk’s Principles” *Study Mustafa Kemal Ataturk*, [The Ataturk Society of Canada]. <http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/ataturks-principles/>, (skat.: 29.12.2016).

¹⁶ E.Fuat Keyman, SAGE Publications, „Rethinking the „Kurdish question” in Turkey: Modernity, citizenship and democracy” in *Philosophy of Social Criticism*, 38 (4-5), 467-476, 2012, 468.

No šāda skatu punkta varētu secināt, ka turku nacionālisms mūsdienās samazinās. Tam pamatā ir dažādas etniskas sadursmes valstī, kas pēc Turcijas Republikas dibinātāja Ataturka sākotnējās nacionālisma idejas nav nacionālisms pēc tā definīcijas.

Nacionālisms kā viens no M.K.Ataturka pamatprincipiem ir saglabājis savu nozīmīgumu kopš Turcijas Republikas dibināšanas līdz pat mūsdienām. Kā jebkurš cits koncepts, arī nacionālisms mainīgas sociālās vides ietvaros nevar palikt vienveidīgs kā stabila un nemainīga vērtība. Šī iemesla dēļ laika gaitā ir iespējams novērot izmaiņas dažādās nacionālisma izpausmēs.

Nacionālisms kā viens no Ataturka principiem ir attīstījies un pārveidojies gandrīz gadsimtu ilgā laika periodā. Vienlaikus nacionālisma pamata vērtības, tādas kā indivīdu atzīšana balstoties uz to pilsonību, visu nāciju respektēšana, anti-imperiālistiskas idejas un dažādība Turcijas politiskajā dzīvē vēl joprojām ir aktuālas.

Tāpat ir būtiski minēt to, ka kopš Turcijas Republikas dibināšanas 1923.gadā līdz pat 1945.gadam Republikāņu Tautas partija (*CHP*) bija vienīgā partija Turcijas parlamentā. Turcijas politiskā vēsture šajā laika periodā tiek saukta par vienpartijas sistēmas periodu. Turklāt arī šajā periodā ir iespējams novērot dažādas nacionālisma kā viena no Ataturka pamatprincipiem idejas attīstības stadijas.

2.NACIONĀLISMA PRAKTISKĀS IZPAUSMES VIENPARTIJAS SISTĒMAS PERIODA LAIKĀ

Vienpartijas sistēmas periods Turcijā sākās ar Lozannas līguma (*Lausanne Treaty*) stāšanos spēkā, ar kura palīdzību sabiedrotie spēki un pārējā pasaule atzina Turcijas neatkarību un suverenitāti. Republikāņu Tautas partija tika dibināta 1923.gada 9.septembrī, un M.K.Ataturks tika ievēlēts kā partijas priekšsēdētājs.¹⁷ Partijas administratīvā grupa tika veidota no nacionālās partijas virzītās militārās grupas. Tādēļ partijas līderis M.K.Ataturks, kas tāpat bija arī Turcijas Neatkarības kara varonis, atbalstīja daudzas reformas, tādas kā modernizācijas un vesternizācijas procesi politiskajā, izglītības un likumdošanas sfērās.

Tajā pašā laikā daudzas no šīm reformām neapmierināja konservatīvākos aktorus no Nacionālās Asamblejas. Tiek minēts, ka diskusijas kļuva intensīvākas ap to, kas varētu notikt tagad, ja sultanāts ir likvidēts un kā parlamentam vajadzētu rīkoties konkrētajā situācijā – ar kurām iestādēm sadarboties un kā vārdā; vienlaikus institūcijas un kalifāta birojs nonāca krasā pretrunā ar jauno administrāciju.¹⁸ Tādā veidā visu šo notikumu iespaidā radikālās transformācijas kļuva par nepieciešamību.

Ataturks reformas īstenoja ar CHP (*Republikāņu Tautas partija*) vadību, kas tika dibināta nevis kā konkrētas sabiedrības šķiras vai grupas partija, bet gan kā visas tautas partija, un pati tauta arī pieņēma visas reformas.¹⁹ Tādējādi, CHP faktiski bija vienīgā partija, kas valdīja vienpartijas sistēmas perioda laikā Turcijā.

Saskaņā ar vienu no Ataturka nacionālisma idejām, ka valsts ir pret dinastijas vai jebkuras citas konkrētas sociālās šķiras pārsvaru vai varu Turcijas sabiedrībā, daudzpartiju sistēmas idejas realizēšana tika mēģināta jau vienpartijas sistēmas perioda laikā. Vienpartijas sistēmas perioda laikā visi šie eksperimenti bija neveiksmīgi, un reālā daudzpartiju politiskā sistema tika izveidota tikai pēc Ataturka nāves.

Atgriežoties pie nacionālisma idejas attīstības vienpartijas sistēmas perioda laikā Turcijā, svarīgi būtu runāt par turcifikācijas politiku valstī vienpartijas sistēmas perioda laikā. Mustafam Kemal vienotība reliģijā nebija būtiska nācijas izveides procesā, Ataturkam nācija bija cilvēku izveidota sabiedrība, kas (a) savstarpēji dala bagātu vēsturisko mantojumu,

¹⁷ “History After the Establishment of the Republic of Turkey to Present”, [Turkish consulate general], http://www.turkishconsulategeneral.us/abtturkey/cypr/hist_rep.shtml, (skat.: 28.12.2016).

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

(b) izjūt patiesu vēlmi dzīvot kopā, un (c) kam ir kopēja vēlme saglabāt savu kopīgo mantojumu.²⁰ Šādā veidā Ataturka definīcija no turku nācijas neizslēdza arī ne-musulmaņus.

Tajā pašā laikā ne-musulmaņu Turcijas pilsonim pēc republikas dibināšanas bija paredzēts veikt konkrētas darbības, lai kļūtu par pilnvērtīgu sabiedrības daļu. Tiek minēts, ka dažādi Mustafa Kemala un citu republikāņu līderu apgalvojumi izpaudās tādā veidā, ka ne-musulmaņu pilsoņu tiesības tikt akceptētiem kā daļai no turku nācijas ietver trīs minimālos nosacījumus – ne-musulmaņu pilsoņiem ir jāpieņem turku kultūra, turku valoda kā sava dzimtā valoda un turkisma ideāli.²¹ Tādējādi ir iespējams novērot, kā turcifikācijas politika vienpartijas sistēmas perioda laikā tika īstenota praksē. Cilvēkiem vajadzēja runāt turku valodā un dzīvot turku kultūrā un domāt kā turkiem, tādā veidā kļūstot par daļu no nācijas.

1925.gadā pēc Šeika Saida (*Sheih Said*) kurdu sacelšanās apspiešanas, premjerministrs Ismets Paša (*İsmet Pasha*) iesniedza deklarāciju nacionālistu organizācijas Turku Sirdis (*Türk Ocakları*) pārstāvjiem; viņa vārdu stingrais tonis pierādīja republikāņu elites spēcīgo apņemšanos turkificēt minoritātes valstī; minētie vārdi skanēja šādi: „Mūsu tūlītējais pienākums ir padarīt par turkiem visus tos, kas dzīvo turku tēvzemē. Mēs iznīcināsim un aizmirsīsim tās minoritātes, kas oponenti turkiem un turkismam.”²² No tā var secināt, ka turku nacionālisms vienpartijas sistēmas perioda laikā bija manāmi palielinājies, un, ņemot vērā to, ka tas bija jaunas valsts sākums, tika īstenotas arī daudzas turcifikācijas politikas darbības. Arī pats Ataturks savu publisko uzstāšanos laikā bieži uzsvēra to, cik svarīgi ir runāt turku valodā.

Kā turcifikācijas politikas piemēru vienpartijas sistēmas periodā var minēt personu, kas vislabāk varēja izprast kā interpretēt šādus paziņojumus. Tas bija ebreju uzņēmējs Moiz Kohen. Kohens nomainīja savu vārdu uz Tekinalp un 1928.gadā publicēja savu grāmatu Turcifikācija (*Türkleştirme*), kas tika veltīta nacionālistu organizācijai Turku Sirdis (*Türk Ocakları*). Šajā grāmatā Tekinalps apgalvoja, ka ne tikai ebrejiem, bet arī pārējām minoritātēm ir nepieciešams turkificēties, ja tās vēlas nopelnīt pilsonības statusu, kas tām tika piešķirts 1924.gada konstitūcijā. Viena nodaļa grāmatā arī ietvēra autora ziņu ebreju kopienai desmit norādījumu veidā, kas kopienai ir jāievēro, lai varētu kļūt par turkiem. Tie tika veidoti pēc desmit Mozus baušļu formas, un pēc būtības bija republikāņu dibinātāju cerību kopsavilkums – turkificēt vārdus, runāt turku valodā, sinagogās daļu no lūgšanām lasīt turku

²⁰ RIFAT N.BALĪ, *Politics of Turkification During the Single Party Period*, Website Rifatbali.com, <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/basel.pdf>, (skat.:03.01.2017), 1.

²¹ Ibid., 2.

²² Ibid.

valodā, turkificēt skolas, bērnus sūtīt uz valsts skolām, interesēties par notikumiem Turcijā, socializēties ar turkiem, iznīcināt ebreju kopības sajūtu, darīt savus īpašos pienākumus tautsaimniecības jomā, zināt savas konstitucionālās tiesības.²³ Minētās darbības varētu uzskatīt par mēģinājumiem izveidot jaunu turku nāciju, kas ir vienota valodā, kultūrā un kopējā sajūtā.

Tajā pašā laikā dažiem cilvēkiem turku valodas apguve neveicās, un dažas cilvēku grupas zaudēja vēlēšanos un motivāciju mācīties turku valodu. Mustafa Kemals vienkāršoja šo procesu, pārejot uz latīņu burtiem turku alfabētā. Pārsvārā Ataturka principi un reformas papildina cita citu, un turku nacionālisms kā viens no Ataturka principiem tāpat ir cieši saistīts ar tā veidotāju citām idejām.

Interesants ir fakts par nepieciešamību cilvēkiem turkificēt vārdus un uzvārdus, lai tie būtu piederīgi turku nācijai. 1934.gadā pieņemtais uzvārdu likums pieprasīja ikvienam obligāti pieņemt uzvārdu.²⁴ Pirms tam uzvārda kā obligātas prasības nebija, un cilvēki iztika tikai ar personvārdiem. Tāpat likums aizliedza pieņemt cilšu vārdus vai ārzemju vārdus kā uzvārdu. Šī iemesla dēļ Turcijas iedzīvotājiem mūsdienās pamatā ir tikai turku uzvārdi, kur lielāko daļu no tiem ir iespējams tieši iztulkot turku valodā.

Lielākajai daļai ebreju arī nācās meklēt ekvivalentus saviem ebreju personas vārdiem un aizstāt tos ar turku personvārdiem. Tas viss pierāda to, cik ievērojama loma bija turku valodai vienpartijas sistēmas periodā, laikā, kad vēl tikai veidojās turku nacionālisms.

Tāpat kopš Turcijas Republikas dibināšanas bija izplatīta dalība dažādās ziedojumu un labdarības kampaņās. Tas bija viens no svarīgākajiem rādītājiem, lai tiktu asimilētiem kā turkiem, turklāt ideālā gadījumā turkam vajadzētu ziedot dažādām bezpeļņas organizācijām, tādām kā Sarkanais Krusts, Bērnu labklājības biedrība un citām. Ieguldījumu mērķis šādās kampaņās bija nodot ziņu Turcijas sabiedrībai un republikāņu elitēm, sakot, „Mēs esam tādi paši kā jūs, turki. Mēs esam kopā mūsu laimīgajos un skumjajos mirkļos”; tajā pašā laikā mērķis bija novērst pat vismazāko kritiku tam, ka minoritātes varētu nebūt uzticīgas savai dzimtenei; faktiski, aplūkojot šādu kampaņu lielāko donoru jeb ziedotāju sarakstu, var uzreiz pamanīt to, ka ne-musulmaņi ir ieguldījuši daudz vairāk nekā musulmaņu investori.²⁵

²³ RIFAT N.BALĪ, *Politics of Turkification During the Single Party Period*, Website Rifatbali.com, <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/basel.pdf>, (skat.:03.01.2017), 2-3.

²⁴ Ibid., 5.

²⁵ Ibid.

Vēl viens turcifkācijas politikas aspekts bija kopienu jeb minoritāšu skolu likvidācija. Lai sasniegtu kultūras apvienošanas mērķi, vissvarīgākā metode bija mazākumtautību skolu turcifkācija, kuras Osmaņu impērijas laikos mācīja specifisku minoritāšu grupu valodu un kultūru; Turcijas Republikā šīm skolām vajadzētu sākt turkificēt mācību programmu atbilstoši Izglītības ministrijas noteikumiem; faktiski, premjerministrs Ismets Paša (*Ismet Pasha*) Skolotāju savienībā 1925.gadā izteiktajā runā lieliski izskaidroja jauno izglītības politiku Turcijas Republikā; un šādi skanēja viņa vārdi: „Ārvalstu kultūrām ir jāizkūst šajā homogēnajā nācijā. Šajā tautā nav iespējama atšķirīgu civilizāciju eksistence. Katra pasaules nācija pārstāv kādu civilizāciju. Tagad mēs skaidri aicinām tos, kas redz sevi piesaistītu citām kopienām, nevis Turcijas tautas civilizācijai, pievienoties Turcijas tautai.”²⁶

No šāda skatu punkta ir iespējams redzēt to, ka turkifikācijas politikas mērķis izglītības sistēmā bija izveidot tādu kā „kausējamo krāsni” („*melting pot*” theory) no visām Turcijā dzīvojošajām nācijām un izveidot vienu kopēju turku tautu. Tā varētu būt viena no spilgtākajām turku nacionālisma izpausmēm vienpartijas sistēmas perioda laikā, jo, sākot reformas no izglītības sistēmas jeb pašiem pamatiem, katra cilvēka apziņā sāk veidoties un nostiprināties jaunie principi, vērtības un normas, tāpat arī kultūra, jau no bērnības, un to jau nākotnē izmainīt ir grūtāk. Arī tad, ja tiek aplūkotas pašreizējās minoritātes Turcijā, ir iespējams novērot to, ka nav tādas minoritātes, kas dzīvotu Turcijā un nemācētu turku valodu. Līdz ar to, varētu secināt, ka izglītības reformas vienpartijas sistēmas periodā laikā turku nacionālisma kontekstā ir bijušas veiksmīgas un izdevušās.

Līdzīgi uz izglītības reformu Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā raugās Hankuk Universitātes pētnieks Korejā Dae Sung Kim, norādot, ka Mustafas Kemala Ataturka periodā pats Ataturks un daži progresīvi cilvēki uzsvēra politiku tādā veidā, ka jaunajai Ataturka vadītajai valdībai vajadzētu rīkoties ne tikai izplatot izglītības iespējas bērniem, jauniešiem un pārējiem pilsoņiem, bet arī vajadzētu mēģināt rosināt un stiprināt nacionālo apzināšanos.²⁷ Šādā veidā izglītības veicināšana arī caur nacionālās apziņas prizmu varētu tikt uzskatīta par modernizācijas aizsākumiem izglītības reformas kontekstā Ataturka vienpartijas sistēmas perioda laikā. Kā modernizācijas galvenos aspektus varētu uzskatīt industrializāciju, sekularizāciju, demokratizāciju, kā arī mediju līdzdalību un izglītības izplatību valstī, kas bija

²⁶ RIFAT N.BALĪ, *Politics of Turkification During the Single Party Period*, Website Rifatbali.com, <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/basel.pdf>, (skat.:03.01.2017), 5-6.

²⁷ Dae Sung Kim, *Modernization and Educational Reform in Ataturk's Period*, *International Area Review*, Volume 4, Number 2, Department of Turcology, Hankuk University of Foreign Studies, Korea, 2001, 97.

tieši saistītas Ataturka vienpartijas sistēmas perioda laikā. Tāpat tiek norādīts, ka izglītības politika balstās uz nacionālismu, sekularizāciju, populismu un pragmatismu.²⁸

Republikāņu elites laiku pa laikam izmantoja dažādus veidus un līdzekļus, lai paātrinātu turcifikācijas procesu. Divas no šīm metodēm ir uzskatāmas par visefektīvākajām. Pirmā bija izmantot sabiedrības spiedienu uz minoritātēm, izmantojot labi pazīstamus žurnālistus, kas vienlaikus bija arī parlamenta un Republikāņu Tautas partijas locekļi; šie žurnālisti savos rakstos netieši izklāsta Republikāņu Tautas partijas līderu cerības par minoritāšu turcifikāciju, tādā veidā veicinot spiedienu uz sabiedrību.²⁹

Otrā metode ietvēra spiedienu uz minoritāšu kopienām, iznīcinot šo pašu minoritāšu centralizēti strukturētās kopienas. Pēc Fondu likuma (*Law of Foundations*) pieņemšanas 1935.gadā bezpeļņas organizāciju ģenerāldirektorātam bija pilnvaras iecelt minoritāšu nodibinājumu direktoru; šis no ārpusē ieceltais direktors, kam nebija kopienas iekšējā atbalsta pamatlīmenī, nevarēja vairoties ziedojumus kā tas bija agrāk.³⁰

Tāpat svarīgi būtu pieminēt ekonomikas turcifikāciju kā vienu no milzīgā turku nacionālisma rezultātiem valstī vienpartijas sistēmas perioda laikā. Tiek norādīts, ka pirmajā ekonomikas kongresā 1923.gada februārī gan Mustafa Kemals Ataturks, gan arī ekonomikas ministrs Mahmut Esats Bozkurts (*Mahmut Esat Bozkurt*) uzsvēra to, ka Turcijas tautas suverenitāti ir nepieciešams konsolidēt ar Turcijas ekonomiku.³¹ Pirmie ekonomikas turcifikācijas soļi bija ne-musulmaņu darbinieku atlaišana Turcijas valsts iestādēs. Iemesli šādām darbībām ir meklējami tajā, ka ar laiku ideja būt turkam kļuva par sinonīmu būt musulmanim. Šādā veidā ne-musulmaņu turki ekonomiskā iemesla dēļ kļuva daļēji diskriminēti.

Visi iepriekš minētie turcifikācijas politikas piemēri parāda to, kādā veidā attīstījās turku nacionālisma praktiskās izpausmes vienpartijas perioda laikā. Priekš tikko nodibinātas jaunas valsts bija nepieciešams izveidot tautu un nacionālo identitāti, kā arī tautas nacionālo apziņu. Vienpartijas periods ir laiks, kad turku nacionālisms bija viens no spēcīgākajiem un izteiktākajiem vēsturē.

²⁸ Dae Sung Kim, *Modernization and Educational Reform in Ataturk's Period*, International Area Review, Volume 4, Number 2, Department of Turcology, Hankuk University of Foreign Studies, Korea, 2001, 97.

²⁹ RIFAT N.BALÍ, *Politics of Turkification During the Single Party Period*, Website Rifatbali.com, <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/basel.pdf>, (skat.:03.01.2017), 6.

³⁰ Ibid., 6.

³¹ Ibid., 7.

2.1. Globālisms kā nacionālisma produkts vienpartijas sistēmas perioda laikā

Kā nozīmīgu aspektu varētu aplūkot iespējamo nacionālisma saistību ar globālismu, respektīvi, globālismu kā nacionālisma produktu, ko ir plaši pētījis turku pētnieks Alevs Činars (*Alev Çınar*). Globālisms šajā kontekstā tiek izprasts kā vienas kopējas pasaules redzējums, kas tika radīts kā iespējams un turpināts ar nacionālisma parādīšanos, jo tiek definēts kā iedomātas kopienas formējums lokālā vienoti secīgā telpā.³² Šāda globālisma izpratne caur nacionālisma ideoloģijas prizmu Turcijā var tikt analizēta Ataturka vienpartijas sistēmas perioda laikā, kas sabiedrībai tika parādīta arī animācijas filmās un žurnālu karikatūrās, ļoti plaši īstenota ar masu mediju palīdzību. A.Činars tāpat uzskata, ka vienpartijas sistēmas perioda gados globālais bija nemainīgi iedomāts kā Rietumi, attiecināts galvenokārt uz Rietumeiropu, un šī iedoma mobilizējās Turcijas kā rietumu un sekulāras valsts radīšanā un projekcijā.³³ No šāda skatu punkta varētu arī pieņemt to, ka nacionālā ideoloģija jau kopš Turcijas Republikas dibināšanas pamatiem ir izveidojusies uz rietumu kā globālisma modeļa pamata. Tāpat šāda projekcija uz rietumu pasauli kā globālismu, uz kuru jātiecas, ir ietekmējusi jaunas nacionālās identitātes veidošanās procesu, sabiedrības normas un principus, kā arī lokālisma ierobežošanu, pārnesot to uz jaunu un globālu identitāti.

Šajā kontekstā ir iespējams diskutēt par attiecībām un savstarpējo saistību starp globālismu un nacionālismu. Kļūst aktuāls jautājums, vai globālisms pakāpeniski iznīcinās vai vismaz mazinās nacionālismu un nacionālas valstis vai arī tieši pretēji – stiprinās esošo nacionālo valstu un nacionālistu ideoloģijas. Dažādi globālisma pētnieki ir nonākuši pie atšķirīgiem secinājumiem. Arī A.Činars ir apkopojis, ka, piemēram, Hobsbaums (*Hobsbawm*) uzskata, ka „globālisms veicinās nāciju un nacionālo valstu nošķiršanos”³⁴ vai pēc Antonija Giddena (*Anthony Giddens*) ka, „nacionāla valsts neiznīcinās, tāpat arī valdība kopumā drīzāk paplašinās nekā samazinās kā globalizācijas turpinājums”.³⁵ Dažādu argumentētu un pamatotu viedokļu esamība padara iespējamu globālismu un globālos procesus aplūkot nevis kā vienvirziena ietekmes attiecībā pret nacionālismu un nacionālas valsts pastāvēšanu, bet gan kā vienotu procesu, kur starp globālismu un nacionālismu pastāv savstarpēja mijiedarbība. Tāpat A.Činars nonāk pie secinājuma, ka globālisms ir nacionālisma produkts, vai drīzāk

³² Alev Çınar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 90.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid., 91.

³⁵ Ibid.

nacionālisma diskursa produkts, kas veidojas ap nāciju veidošanās mēģinājumiem, iekļaujot sociālās un politiskās transformācijas deviņpadsmitā gadsimta beigās un divdesmitā gadsimta sākumā daudzu valstu starpā visā pasaulē.³⁶ Kopumā globālisms var tikt uzskatīts kā lokālā vidē izveidojies skatījums uz pasauli vai arī vienkārši nacionālisma produkts.

Kā interesantu aspektu varētu minēt arī nacionālās pašapziņas idejas piederību globālajam, kas galvenokārt ataino individuālo apzināšanos katrā globāla līmeņa notikumā vai pārmaiņās. Tas nozīmē, ka pasauli varētu uztvert kā globālu arēnu, kurā piedalās ikviens indivīds, neatkarīgi no tā nacionālās piederības, kas tomēr ir atšķirīga un pietiekoši spēcīga, lai pāri nacionālās apzināšanās konceptam apzinātos sevi arī kā plašākas arēnas dalībnieku. Tajā pašā laikā šī globālā apzināšanās veicina arī nacionālā un atšķirīgā attīstīšanos, kas, savukārt, vēl jo vairāk pastiprina iepriekš minēto apgalvojumu par to, ka globālisms ir nacionālisma produkts.

Šajā konceptā kā aktuālu varētu izvirzīt jautājumu, kā tad īsti ir – vai nu pasaule kļūst kulturāli homogenizēta vai arī heterogenizēta. Autors abos gadījumos kā kopīgu izvirza globalizācijas kā procesa skatījumu.³⁷ Kā atšķirīgo varētu minēt to, ka homogenizācijas process tiecas iedalīt un atšķirt tikai vienu kulturālās globalizācijas pirmavotu, savukārt heterogenizācijas skatījums izdala šos pirmavotus dažādās vietās. Globalizācijas un nacionālisma savstarpējās mijiedarbības kontekstā būtiska loma šeit ir tajā, kādā veidā tiek aplūkotas ietekmes, kas ir tik dažādas, ja izcelšanās rodama tikai vienā pirmavotā vai arī dažādos pirmavotos. Globālais faktiski varētu stiprināt nacionālo.

Atgriežoties pie Turcijas vienpartijas sistēmas perioda, tiek minēts, ka Turcijā 1920-tajos un 1930-tajos gados pasaule tika iedomāta pamatā kā Rietumi, moderna un civilizēta pasaule, centrēta apkārt Francijai, Parīzei, kas tika uzskatīta par universālo modernitātes un civilizācijas standartu šūpuli.³⁸ Šādu pasaules skatījumu Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā veidoja un uzturēja vadošā politiskā elite, un šāds uzskats arī kļuva par daļu no Turcijas nacionālās identitātes veidošanās pamatiem noteiktajā laika periodā.

Tajā pašā laikā A.Činars arī norāda, ka 1950-tajos gados Turcijā notika pāreja uz kapitālistu industrializētas un tehnoloģiski attīstītas pasaules skatījuma, kas centrēta ap ASV, un šis skatījums tika mobilizēts pretī Turcijas neseno radušās nacionālās identitātes kā

³⁶ Alev Çinar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 91.

³⁷ Ibid., 92.

³⁸ Ibid., 93.

kapitālistu industrializētas valsts pilnvarošanai.³⁹ Šādi ir iespējams redzēt to, kādā veidā praktiski Turcijā globālie notikumi ietekmē nacionālās identitātes veidošanos un pārmaiņas kopējā skatījumā, respektīvi, arī to, cik spēcīga ir mijiedarbība starp globālismu un nacionālās identitātes veidošanās procesiem.

Pasaules kā vienas vietas esamība vai arī globālisma idejas attīstība pamatā ir kļuvusi iespējama tieši pateicoties nacionālisma diskursam. Tas nozīmē, ka līdz ar nacionālisma paradīšanos ir pasaulē ir parādīties arī globālisms un pasaule var sākt tikt uzskatīta par vienu kopēju vietu.

A.Činars izdala divus pamata iemeslus, kāpēc globālisms kā ideja ir radies tieši nācijas diskursā. Pirmkārt, nacionālisma diskursos vienmēr tiek mēģināts definēt plašāku globālu saturu, kas varētu atrasties katras nācijas ietvaros, tādējādi nepārtraukti projektējot vīziju par „globālo-citu” (*global-other*) kā daļu no nācijas veidošanās procesa.⁴⁰ Šī iemesla dēļ nacionālisms pastiprina vīziju par globālo vidi, kurā dažādas valstis tiek iedalītas, balstoties uz noteiktiem standartiem, piemēram, ekonomiskā attīstība, vadošā politiskā pārliecība, militārā kapacitāte un tamlīdzīgi. Tas nozīmē, ka nacionālisms vienmēr ietver sevī noteiktas vīzijas projekciju indivīda vai nācijas skatījumā par globālo kārtību, kurā ir iespējama salīdzināšana vai pat sāncensība starp dažādām nācijām. Šajā kontekstā globālisms tiek uzskatīts par kolektīvu nācijas vīziju, kur nācijas savstarpēji pastāv un mijiedarbojas globāli noteiktas kārtības ietvaros.

Autors kā piemēru min ultra-nacionālistu partiju MHP Turcijā, norādot, ka arī Filiz Baškans (*Filiz Başkan*) parāda, kā „nacionālistu partija skaidri formulē globalizācijas jēdzienu savā diskursā”, lai definētu un radītu vietu politiskajā arēnā.⁴¹ Faktiski F.Baškana idejas parāda veidus, kādos globālisms var stiprināt nacionālo identitāti.

Atgriežoties pie iemesliem, kāpēc globālisms kā ideja ir izveidojies nācijas kontekstā, ir jāmin otrs iemesls, kas ir nacionālisma paradīšanās kontekstā radītas iztēles tehnoloģijas, tādas kā drukas mediji, kino un televīzija.⁴² Minētās tehnoloģijas veicina tēlainās domāšanas attīstību vajadzīgajā diskursā, gan zemapziņas līmenī, gan arī tiešās norādēs. Līdz ar to varētu

³⁹ Alev Çınar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 93.

⁴⁰ Ibid., 94.

⁴¹ Ibid., 95.

⁴² Ibid.

runāt arī vienkārši par jaunu attīstības līmeni propagandai, gan arī konkrētajā gadījumā nacionālās identitātes veidošanās virzību un tās saistību ar pasauli un globālismu.

Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā kā iztēles tehnoloģijas attīstījās tieši politiskās multfilmās. Arī A.Činars norāda, ka politiskajām multfilmām bija ļoti nozīmīga loma dibināšanas gados, gan tāpēc, ka tās bija ļoti populāras laikrakstos un žurnālos, un arī neatkarīgajos karikatūru žurnālos, gan arī tapēc, ka 1928.gada Alfabēta reformas (*Alphabet Reform of 1928*) dēļ vienpartijas perioda laikā bija ļoti zems lasītprasmes līmenis.⁴³ Šī iemesla dēļ tieši vizuālie materiāli, kuri tika pārraidīti sabiedrībai ar masu mediju starpniecību, kļuva īpaši nozīmīgi. Tāpat svarīga bija arī izplatīto vizuālo materiālu pieejamība plašai sabiedrības daļai, kas vienpartijas sistēmas perioda laikā Turcija tika arī veiksmīgi realizēta.

Kā atsevišķu piemēru varētu minēt „Akbaba” politiskā humora karikatūru žurnālu. „Akbaba” izceļas kā vissvarīgākais karikatūru žurnāls, kas tika regulāri publicēts katru nedēļu kopš 1922.gada līdz pat 1977.gadam.⁴⁴ Minētā laika periodā multfilmu sižetiem par pamatu tika ņemtas tieši karikatūras no žurnāla, tāpat tam bija raksturīgs tā laika perioda politisko un sociālo problēmu iztirzājums.

Atgriežoties pie jau iepriekš minētā „globālā-cita” koncepta nācības un globālisma attiecību kontekstā, svarīgi būtu izpētīt to, kādā veidā „globālais-cits” vienpartijas sistēmas perioda laikā tika iztēlots Turcijā un to, kādā veidā šī iztēle attiecināma uz nacionālo identitāti. Turcijā nācības veidošanās gados tika izstrādātas vadlīnijas pēc kurām būtu nepieciešams definēt un attīstīt jaunās nācības jēgu. Tāpat tiek minēts, ka šāda jaunā Turcijas nacionālā identitāte tika izstrādāta uz iedomātas globālās arēnas fona, kas bija iecerēta kā ideāla tipa sabiedrību pasaule, respektīvi, kā „Rietumi”, kas kļuva par vienu no svarīgākajiem atskaites punktiem attiecībā pret kuru jaunā turku tauta varētu sevi pielīdzināt.⁴⁵ Tas nozīmē, ka viss globālais pasaules skatījums tiek pielīdzināts Rietumu pasaulei, kas savā būtībā neatbilst objektīvajai realitātei, jo tiek ignorēti visi pārējie iespējamie pasaules projekcijas iespēju veidi. A.Činars tapat arī norāda, ka pasaules projekcijas vīzija kā Rietumi sākās jau tik agri kā astoņpadsmitā gadsimta beigās kā daļa no Osmaņu impērijas īstenotās modernizācijas programmas.⁴⁶ Konkrētāk par Rietumu pasaules centru Turcijā vienpartijas sistēmas perioda

⁴³ Alev Çinar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 95.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid., 96.

⁴⁶ Ibid.

laikā tika uzskatīta Francija, Parīze, pēc kuras modeļa arī tika veidoti ideoloģijas pamati un pēc kura arī tika iztēlots „globālais-cits”, projektējot Turciju kā modernu un sekulāru valsti.

Šajā laika periodā bija būtiski atteikties no izteikti Osmaņu impērijas perioda vai islāmiskas simbolikas, kas, iespējams, arī bija viens no galvenajiem iemesliem „globālā-cita” projekcijā uz Rietumiem.

Kopš Turcijas Republikas dibināšanas 1923.gadā svarīgi būtu pieminēt Turcijas pirmo sociologu un politisko domātāju Ziju Gokalpu (*Ziya Gökalp*), kurš radīja ideoloģiju, balstītu uz inovatīvu sintēzi starp Turkismu, kā pamatā bija turku etno-lingvistiskā identitāte un starp Rietumiem, kas tika uzskatīti par modernitātes universālās formas sinonīmu.⁴⁷ Tas nozīmē, ka Turcijas nacionalā identitāte vienpartijas sistēmas perioda laikā tika veidota uz modernitātes pamata. Tajā pašā laikā modernitāte bija cieši saistīta ar universālo, kas noved pie sprieduma ka Z.Gokalps faktiski kļuva nozīmīgs politiskais domātājs Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā, jo Turcijas nacionālās ideoloģijas pamatus balstīja tēzē, kas paredz civilizāciju kā universālu normu.

Šajā laika periodā Turcijas politiskā elite M.K.Ataturka vadībā intensīvi mēģināja izplatīt jauno Turcijas nacionālās identitātes projekciju sabiedrībā, tādā veidā attālinoties no Osmaņu un islāmiskā kā tradicionālā, un pietuvinot nacionālo subjektu modernajam un civilizētajam. Tāpat A.Činars norāda, kaut arī civilizācijas termins patiešām nozīmē Parīzes elites dzīvesstilu, vērtības un normas, tas tika izprasts kā globāli nostiprināta universāla norma, kas ir vienīgais likumīgais dzīves standarts visai cilvēcei.⁴⁸

Kā piemēru varētu minēt Turcijas Republikas dibinātāja Ataturka lomu tajā, kadā veidā civilizācijas izpratne kā universāls termins izplatījās Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā. Tas ir, Cepuru likuma (*Hat Law*) paziņošanas laikā M.K.Ataturka runā un izskatā republikas dibinātājs skaidri demonstrēja atteikšanos no tradicionālajām Osmaņu perioda cepurēm kā civilizācijas pazīmi. Respektīvi, ģērbšanās stils tika pielīdzināts civilizētas nācijas izpratnei, tādei veidā pastiprinot un formulējot universālismu civilizācijas kontekstā. Fragmenti no Ataturka runas: „...Turcijas Republikas iedzīvotājiem, kas uzskata sevi par civilizētiem, ir pienākums demonstrēt un pierādīt, ka ir civilizēti ar idejām un mentalitāti, ar ģimenes dzīvi un dzīvesstilu. Pasaulē patiešām civilizēti cilvēki ir arī ārējā

⁴⁷ Alev Çınar, Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” *from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 97.

⁴⁸ Ibid., 98.

aspektā... Šī groteskas stila mikstūra [mūsu apģērba] nav ne nacionāla, ne starptautiska... Draugi, starptautisks apģērbs ir vērtīgs un piemērots mūsu nācijai, un mēs to ģērbsim. Zābaki vai kurpes mūsu kājās, krekli un kaklasaites, žaketes un vestes – un, protams, papildinot šo visu, apsegs ar malām uz mūsu galvām...⁴⁹ Ar apsegu uz galvām pēc Ataturka runas tika domātas mūsdienās jau pierasta stila platmales vai vienkāršas cepures, kas bija jauninājums Turcijā pēc Osmaņu impērijas sabrukuma laikiem.

Tāpat arī Ataturks savā runā lietojot un vairākkārtīgi uzsverot vārdu „starptautisks” ar to bija domājis izcelt to, kas ir vispārpieņemts pasaulē. Tādējādi, atgriežoties pie starptautiskā un Rietumu pielīdzinājuma jau iepriekš minētajam universālajam konceptam.

Jaunais civilizētais dzīvesstils, kas mainīja Turcijas iedzīvotāju tradīcijas, ģimenes dzīves un pat apģērbu bija toreizējās politiskās elites apzināti virzīts un izplatīts sabiedrībā, kas kļuva par daļu no Turcijas nacionālās identitātes veidošanās stūrakmeņiem.

Kaut arī viena no vienpartijas sistēmas perioda iezīmēm ir turcifikācijas politika valstī, šeit ir iespējams runāt ne tikai par turcifikāciju, bet arī par vesternizāciju Turcijā. Arī pēc pētnieka A.Činara domām vesternizācija bija kļuvusi par oficiālu valsts politiku un nozīmīgu komponentu Turcijas jaunajā nacionālajā identitātē, un arī ātri kļūstot par pilsētu publiskās dzīves normu lielākajās Turcijas pilsētās, īpaši galvaspilsētā Ankarā.⁵⁰ Tas nozīmē, ka Turcijas pilsētu un politiskā elite bija izveidojusi jaunu normu sabiedrībā, pārveidojot jau esošās sociālās normas un uzskatus, izmantojot „globālo-citu” Rietumu pasaules un Francijas, Parīzes universālajā veidolā.

Analizējot Turcijas nacionālās identitātes mijiedarbību ar globālismu, ir iespējams runāt par to, kas tad īsti Turcijā norisinājās vienpartijas sistēmas perioda laikā – vai nu tā bija izteikta turcifikācijas politika, vai arī vesternizācijas politika. Iespējams, turcifikācijas politikas pamatus ir iespējams meklēt vesternizācijā, vai arī turcifikāciju uzskatīt par Osmaņu impērijas standartu daļēju pārveidošanu pēc Rietumu standartiem, saglabājot unikālas iezīmes un kultūras tradīcijas.

Kā vēl vienu interesantu piemēru Rietumu standartu kā universālo standartu pārveidošanu Turcijas politiskās elites vadībā valstī varētu minēt Parīzes dzīvesstila kā preztiža pārņemšanu. A.Činars arī norāda, ka Stambulā visprestīzākās bērnu skolas bija

⁴⁹ Alev Çinar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 98.

⁵⁰ *Ibid.*, 99.

franču skolas (Franču liceji).⁵¹ Tāpat arī tās ģimenes, kuras to varēja atļauties, sūtīja savus bērnus uz studijām Francijā universitātēs, mācījās franču valodu vai arī mēģināja izmantot franču frāzes vai populārākos izteicienus savās ikdienas sarunās. Līdzīgas pārmaiņas varētu tikt attiecinātas arī ārējo stilu un dizainu – mājās interjera dizains tika veidots franču stilā, tāpat arī mode un, franču virtuve gatavošanas paradumos un tamlīdzīgi. Autors min, ka visvēlamākā un prestižākā nodarbošanās bija diplomāts, kas studē politikas zinātnei, vēlams Francijā.⁵²

Pēc Ataturka nacionālisma definīcijas turcifikācijas process vai arī šajā gadījumā turcifikācija nozīmēja arī vestrnizāciju un jo īpaši franču kultūras pārņemšanu kā prestižu valstī, līdz ar to, vienpartijas sistēmas perioda laikā valstī ir vērojama turku nacionālisma stiprināšanās un attīstība.

Savukārt mūsdienās situācija ir mainījusies un civilizācija, kas iekļauj Rietumu kultūras pārņemšanas procesus kaut arī vēl joprojām pamatā tiek uzskatīta kā universāla norma, tomēr pārmaiņas ir manāmas. Pamatā tas ir saistīts ar Osmaņu kultūras tradīciju uzplaukumu mūzikā, mākslā vai izrādēs. Franču kultūras izcelšana kā labākas vairs nav aktuāla, tā vietā Turcija netieši tiek pozicionēta kā Osmaņu impērijas tiešā mantiniece, līdz ar to, seno Osmaņu kultūru piedēvējot senākai turku kultūrai.

Šajā gadījumā turku nacionālisma palielināšanās vai mazināšanās var tikt aplūkota divējādi. No vienas puses, turku nacionālisms mūsdienu Turcijas politiskajā dzīvē ir manāms, un pēdējo gadu laikā ir vērojamas turku nacionālisma pastiprināšanās tendences. Taču no otras puses, turku nacionālisms, kaut arī pieaugošs, tas ir atšķirīgs no vienpartijas sistēmas perioda turku nacionālisma.

Atgriežoties pie globālisma kā nacionālisma produkta teorijas Turcijas nacionālās identitātes veidošanās kontekstā, būtu nepieciešams aplūkot arī A.Činara minēto „asri” terminu. Autors apgalvo, ka vārds, kas tika izmantots, lai apvienotu visas šīs nozīmes [civilizācija, univerālisms, modernitāte un Rietumu] bija „asri” vai „muasir”, kas nozīmē „mūsdienu” („*çağdaş*” mūsdienu lietojumā).⁵³ Modernitātes un sekulārisma idejas galvenokārt tika izplatītas un interpretētas, izmantojot „asri” konceptu caur masu mediju

⁵¹ Alev Çınar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 99.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid., 100.

kanāliem. Faktiski „asri” koncepts nozīmēja Eiropas modernitātes standartus, kas tika izplatīti Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā.

Arī Turcijas Republikas dibinātājs M.K.Ataturks „asri” jeb „mūsdienu” plaši izmantoja savās publiskajās runās. Kā piemēru varētu minēt Ataturka runu Turcijas Republikas desmitajā gadadienā: „Mēs esam gatavi attīstīt mūsu nacionālo kultūru virs mūsdienu civilizāciju līmeņa.”⁵⁴ Šis Ataturka izteikums ne tikai ataino līdera idejas par Turcijas tautas labklājības, morāles un kultūras līmeņa attīstību, neapstājoties pie Rietumu civilizācijas līmeņa kā iespējamā augstākā sasnieguma, bet arī ataino „asri” mūsdienu konceptu kā vienu no priekšnoteikumiem tālākās attīstības virzībai. Tāpat arī Ataturka apgalvojums vēl jo vairāk papildina uzskatu par to, ka mūsdienu civilizācijas izpratne tiek saistīta ar dzīvesveida, paradumu un arī ārējā tēla sabiedrības atbilstību.

Ataturka vienpartijas sistēmas perioda laikā Turcijā tika veikti mēģinājumi ierobežot vai pat pilnībā iznīcināt visas iespējamās zīmes, kas liecinātu par piederību lokālai videi. Pat vismazākās atšķirības zīmes starp universālo civilizācijas izpratni un Turcijas civilizācijas iespējamo citādo izpratni tika mēģināts iznīcināt pilnībā, Turcijas nacionālo identitāti un izpratni par civilizācijas normām, apvienojot kopējā izpratnē ar standarta universālo civilizāciju. Respektīvi, Turcija jau kā daļa no universālās civilizācijas.

Visi iespējamie veidi vai zīmes, kas varētu būt kā atgādinājums par Turcijas kultūras mantojumu no Osmaņu Impērijas laikiem dažādās sfērās gan no publiskās, gan privātās dzīves, gan arī mākslas un pat arhitektūras tika iznīcinātas. Tiek minēts, ka šāda izdzēšana ir skaidri pamatota ar Cepuru likumu: „Tās galvassegas vietā, kas pašlaik tiek nēsāta un kas ir „atšķirības zīme” starp turkiem un rietumu nācijām, ir nepieciešams ģērbt cilindruveida cepuri, kas ir kopēja visām civilizētām un modernām sabiedrībām.”⁵⁵ Tā kā Osmaņu laika perioda cepuru nēsāšana tāpat asociējās ar islāmu un laika periodu, kad nebija iespējama absolūta reliģiskā brīvība, tad faktiski cepuru likums un pārējā vietējo atšķirības zīmju izdzēšana no turku jaunās kultūras bija islāma kultūras dzēšana, tā vietā prezentējot jauno Turcijas valsti, kas atbilstu sekulārisma principiem.

Turcijas Republikas pastāvēšanas sākumā civilizētu cilvēku veidoli tika noteikti kā vīriešiem, tā arī sievietēm. Kas attiecas uz vīriešu tēlu, tad Ataturks bija tas, kas pats ar savu

⁵⁴ Alev Çınar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 100.

⁵⁵ *Ibid.*, 101.

piemēru un fizisko veidolu aktīvi demonstrēja, kā vajadzētu izskatīties civilizētam turkam valstī. Arī A.Činars norāda, ka „jaunā cilvēka” tēlu Ataturks attēloja ar savu paša tēlu, kad viņš prezentēja cepuru likumu, kad pats ģērbās tādās drēbēs, ko sauca par „starptautisku apģērbu” un kas ir „vērtīgs un piemērots” jaunajai tautai.⁵⁶ Tāpat arī Ataturks nenēsāja Osmaņu periodā tik tradicionālo vīriešu bārdi.

Tiek norādīts, ka cepuru likums bija svarīgs tāpēc, ka tas bija viens no svarīgākajiem līdzekļiem, caur kuriem jaunā valsts mēģināja ieviest jaunu valstiskuma izjūtu, izrādot šo jauno identitāti caur valstsvīriem, birokrātiem un ierēdņiem.⁵⁷ Tas nozīmē, ka politiskā elite tika izvirzīta kā piemērs un daļēji arī kā ideāls tēls, pēc kura parauga arī pārejiem Turcijas iedzīvotājiem vajadzētu atdarināt civilizēta cilvēka modi, galvenokārt caur tā ārējo izskatu.

Kas attiecas uz sievietes lomu jaunizveidotajā valstī un tās iedzīvotāju atbilstībai universālajam skatījumam par civilizēta cilvēka tēlu, tad būtiski būtu norādīt to, ka sievietes tēlam bija līdzvērtīga nozīme vīriešu civilizētā tēlam Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā. Kaut arī cepuru likums formāli attiecās tikai uz vīriešu modi un bija vienīgais oficiālais likums, kas noteica ģērbšanās stilu Turcijā, ilgstoši veidotā ideja par civilizēto universālo ārējo veidolu attiecās arī uz sievietes ģērbšanās stilu.

Vienpartijas sistēmas perioda laikā kļuva aktuāla arī sievietes tēla izrādīšana jaunā veidolā. Īpaši nozīmīga kļuva sievietes jaunā tēla pozicionēšana publiskajā telpā. Tiek minēts, ka valsts bija stingri iesaistīta veicinot jaunu publisko atpazīstamību turku sievietēm, kas bija kļuvis vienīgais nozīmīgais simbols jaunajai nesen apgalvotajai Turcijas valsts modernitātei.⁵⁸ Tas nozīmē, ka vienpartijas sistēmas perioda laikā publiskajā sfērā tika demonstrēts arī moderns sievietes tēls. Sievietes klātbūtne parlamentā, universitātēs, kā arī dažādās nozīmīgās profesijās bija daļa no modernas sievietes veidošanas tēla, kas atbilstu civilizācijas universālajiem standartiem, pietuvinātiem Rietumu sabiedrībām un tik atšķirīgiem no Osmaņu impērijas laika perioda sievietes tēliem.

Kā piemērs tiek minēts tas, ka Ataturks personīgi uzņēmās uzsākt banketu, balli un līdzīgu ekstravaganšu sociālu pulcēšanos organizēšanu, kur būtu vīrieši un sievietes kopā, pusdienotu kopā un deju, tērpušies elegantās kleitās un uzvalkos, kas agrāk saskaņā ar Osmaņu ikdienas dzīvi bija neparasta prakse, kur spēcīgi izteikta bija telpiskā segregācija

⁵⁶ Alev Çinar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 101.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid., 102.

starp vīrieti un sievieti publiskajā telpā.⁵⁹ Tas nozīmē ne vien Turcijas kā sekulāras valsts demonstrēšanu, bet arī Turcijas kā demokrātiskas valsts izrādīšanu, kurā pastāv arī dzimumu līdztiesība, atsakoties no iepriekšējā perioda tradīcijām un sociālajām paražām.

Vienlaikus būtiski norādīt to, ka šādi sieviešu tēli tika veidoti un demonstrēti gan reālajā dzīvē sociālajos un publiskajos pasākumos, gan arī caur masu mediju starpniecību – ilustrācijās, bildēs un karikatūrās. Turklāt šīs ilustrācijas tika izplatītas arī tālāk starptautiskajā vidē, galvenokārt uz Eiropas valstīm, jau atkal tādā veidā demonstrējot Turcijas pāreju un civilizācijas universālajām normām.

Kā būtisku moderna sieviešu tēla demonstrāciju varētu minēt Keriman Halis lietu Turcijā vienpartijas sistēmas perioda laikā. A.Činars tāpat arī norāda, ka neviens no citiem globāli cirkulējošiem jaunās Turcijas sievietes tēliem nebija tik spēcīgs un nozīmīgs kā Keriman Halis lieta, kas starptautiskajā skaistuma konkursa tika atzīta par Mis Pasauli Beļģijā 1932.gadā.⁶⁰ Šis bija viens no veiksmīgākajiem Turcijas mēģinājumiem demonstrēt jauno un moderno Turcijas sievietes tēlu starptautiskajā arēnā.

Tāpat tiek minēts, ka skaistuma konkursu organizācija Turcijā sākās jau 1929.gadā, īpaši ar daļēji oficiāla valsts žurnāla „Republika” (*Cumhuriyet*) palīdzību. Tika reklamēti skaistumkonkursi un sievietes tika aicinātas piedalīties. Kā piemēru var minēt 1929.gada 7.februāra *Cumhuriyet* žurnālā atrodamo aicinājumu iziet atlasī pasaules skaistuma konkursam – Kas ir visskaistākā sieviete Turcijā, kas ir pietiekoši skaista, lai varētu piedalīties starptautiskā konkursā? Ja visi iedzīvotāji uzskatītu par savu nacionālo pienākumu piedalīties, tad mūsu skaistākās sievietes Turcijā meklējumi noteikti dos labvēlīgus rezultātus.⁶¹ Izmantojot frāzi par to, ka piedalīšanās konkursā būtu nacionālais pienākums simbolizē ne tikai godīga pilsoņu nepieciešamību izpildīt savu nacionālo pienākumu, tādējādi kalpojot savai valstij un izrādot pret to cieņu, bet arī pašu skaistuma konkursu izvirza kā nacionāli svarīgu un skaistuma karalieni, kas pārstāvēs valsti kā nacionālā tēla pārstāvi.

Tas nozīmē, ka tā sieviete, kura tiks izvirzīta pārstāvēt Turciju arī starptautiskā līmenī, būt nacionālais simbols, kas arī vizuāli atainos jauno universālo skaistuma normu Turcijā, kas tiek piedēvēta civilizētas sabiedrības universālajām normām. Šādā veidā no valstiskās

⁵⁹ Alev Çinar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 102.

⁶⁰ *Ibid.*, 103.

⁶¹ *Ibid.*, 103-104.

propagandas puses var novērot centienus stiprināt nacionālismu valstī, kas arī tika veiksmīgi panākts.

Vienlaikus tiek arī norādīts, ka šī [starptautisks skaistumkonkurss] bija lieliska iespēja jaunajai valstij Eiropas un globālajai sabiedrībai izrādīt to, ka Turcija bija moderna un civilizēta valsts, kas veiksmīgi spēja sasniegt Eiropas un globālos civilizācijas standartus, tos, kas tiek noteikti pēc ķermeņa estētiskajām normām ar starptautisko skaistuma konkursu palīdzību.⁶² Īpaši svarīgi vizuālā sievietes tēla maiņa bija Turcijā, kur tikai nesen Osmaņu impērijas laikā sievietēm nebija oficiāli atļauts atklāt savu ķermeni vai matus. Šāda pēkšņa pārmaiņa starptautiskajai sabiedrībai lieliski demonstrēja Turcijas pāreju uz modernu un civilizētu pasauli īsā laika periodā.

A.Činars Turcijas dalību skaistuma konkursos vienpartijas sistēmas laikā uzskata par nacionālā tēla sekularizāciju, norādot, ka nacionālā tēla sekularizācija ir sasniegta, atceļot ķermeņa publicitātes robežas, tādējādi veidojot sekulārisma spēku, aizvietojot islāma autoritāti publiskajā-privātajā atšķirībā.⁶³ Šajā kontekstā varētu arī runāt par privāto un publisko robežu nojaukšanu, turklāt, tas ir darīts valsts līmenī.

Kerimana Halisa (*Keriman Halis*), kas 1932.gadā uzvarēja starptautiskajā skaistumkonkursā un ieguva Mis Pasaule titulu, ar savu dalību un vēl jo vairāk, ar uzvaru, prezentēja Turcijas Republikas nacionālās intereses, starptautiskajā arēnā izrādot to, ka Turcija ir kļuvusi par sekulāru valsti. Tāpat arī tiek minēts, ka Kerimana Halisa pēc Mis Pasaule titula iegūšanas Beļģijā auditorijai un Eiropas medijiem tika prezentēta kā „pēdējā Šeihūlislāma (*Şeyhülislam* – islāmiskās autoritātes galva)) mazmeita”.⁶⁴ Tas nozīmē, ka Kerimanas Halisas tēls kalpoja kā sekulārisma izraisīts un veicināts islāma izzušanas tēls no Turcijas sievietes. Faktiski to varētu arī uzskatīt par jaunās valdības paveiktu nācīgas liberalizāciju no Osmaņu islāmiskās pagātnes.

Kopumā šajā laika periodā varētu runāt par mēģinājumiem iznīcināt lokālo gan sievietes un vīrieša ārējā tēlā, gan uzvedībā, gan arī arhitektūrā un mākslā. Faktiski Ataturks reprezentēja ideālo vīrieša tēlu un Keriman Halis ideālo sievietes tēlu, kas atbilda civilizācijas universālajām normām. Tāpat tiek minēts, ka jo vairāk vīrieši un sievietes uzvedās, ģērbās un dzīvoja veidā, kas nav atšķirīgs no Eiropā, īpaši Parīzē, dzīvojoša cilvēka dzīvesveida, vairāk

⁶² Alev Çinar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 104

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid., 104-105.

„turki” šie cilvēki bija – jo tajā laikā periodā turcietība tika uztverta kā spēja izskatīties, uzvesties un dzīvot kā eiropietis, kas tika sasniegts ar pilnīgu lokālā un visa, kas ar to varētu būt saistīts, iznīcināšanu.⁶⁵

Tomēr vienlaikus būtiski būtu norādīt arī to, ka lokālā iznīcināšana no Turcijas kultūras un ikdienas dzīves izpelnījās arī kritiku pret vesternizāciju un valdības oficiāli pieņemto politiku, īpaši no sabiedrisko mediju puses. Kā piemērs tiek minēts, ka visi šie kritikas veidi, kas pietiekami spilgti 1920-to un 1930-to gadu multfilmās, tie visi pievērš uzmanību pārmērīgas vesternizācijas briesmām, kas veicina morāles, kulturālo vērtību, pieticības un pieklājības sajūtu zudumu.⁶⁶

Šis un daudzi citi piemēri pierāda to, ka jaunizveidotajā Turcijas Republikā nozīmīgas bija globāla līmeņa attiecības ar pārējām pasaules normām, kas tika pieņemtas kā civilizācijas universālisms. Daudzie centieni Turciju padarīt līdzīgi citām Rietumu valstīm pēc tradīciju un kultūras normu līmeņa bija novērojami dažādās Turcijas sabiedriskās, politiskās un pat ekonomiskās dzīves sfērās. Turcijas kā neatkarīgas valsts pastāvēšanas sākumā izteikti pierādījās teorija, ka globālisms ir nacionālisma produkts, ko nacionālisma ideoloģija un paši nacionālisti mēģināja pastiprināt to, demonstrējot arī starptautiskā vidē.

⁶⁵ Alev Çınar, *Globalism as the Product of Nationalism „Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey” from Theory, Culture & Society*, SAGE Publications, Los Angeles, London, New Delhi and Singapore, 2010, 107.

⁶⁶ Ibid., 109.

3.NACIONĀLISMS MŪSDIENU TURCIJAS DAUDZPARTIJU SISTĒMĀ

Kopš Turcijas Republikas dibināšanas un vienpartijas perioda beigām valstī politiskā dzīve Turcijā ievērojami mainījās. Šobrīd Turcijā pastāv daudzpartiju politiskā sistēma, un šī iemesla dēļ dažādu politisko partiju spēki ieņem vietas parlamentā.

Republikāņu Tautas partija (*Republican People's Party (CHP)*), kas vienīgā pārstāvēja Ataturka nacionālisma ideju vienpartijas sistēmas periodā, tagad vairs nav galēji labējā politiskā partija Turcijā. CHP vietā Nacionālistu Kustības partija (*Nationalist Movement Party (MHP)*) ir galēji labēja politiska partija valstī, kas atbalsta turku nacionālismu un eiroskepticismu.

Šobrīd trešā lielākā un otra vecākā politiskā partija Turcijā, kas ir pārstāvēta parlamenta vēlēšanās ir MHP, un tā jau ilgu laiku ir bijusi nacionālisma simbols Turcijā. Vienlaikus jānorāda, ka MHP ir arī viena no visvairāk institucionalizētajām politiskām partijām Turcijas politikā.⁶⁷

MHP tāpat ir zināma kā „Pelēkie Vilki” (*Grey Wolves*), kas ir cēlušies no tās jaunatnes kustības nosaukuma, ko 1969.gadā ir dibinājis Alparslans Turkess (*Alparslan Türkes*).⁶⁸ Tāpat citos avotos Nacionālistu Kustības partija tiek saukta kā Nacionālistu Rīcības partija (*Nationalist Action Party*).

MHP bija strukturēta kā tipiska paramilitāra organizācija, tāpat MHP lielā mērā ir atbildīga par vardarbības saasināšanos valstī septiņdesmito gadu beigās.⁶⁹ Tādējādi ir iespējams redzēt, ka MHP rašanās pamati meklējami tās militārajā pamatā, kas partijai ir piešķīris spēcīgu nacionālisma raksturu jau sākumā.

Atgriežoties pie partijas attīstības kopš tās dibināšanas, būtiski ir pieminēt to, ka MHP tika likvidēta pēc 1980.gada apvērsuma, Alparslans Turkess un cita viņa sabiedrotie astoņdesmito gadu sākumā tika notiesāti par vairāku publisko amatperonu slepkavībām. 1995.gadā A.Turkess bija atļauts rekonstruēt MHP un piedalīties vēlēšanās, kurās viņš ieguva

⁶⁷ “Nationalist Movement Party”, [Interactive trt world], <http://interactive.trtworld.com/elections/assets/cubeportfolio/ajax/mhp.html>, (skat.: 28.12.2016).

⁶⁸ “Political parties in Turkey”, [All About Turkey] <http://www.allaboutturkey.com/parti.htm>, (skat.: 28.12.2016).

⁶⁹ Ibid.

8.5% balsu; Turkesa bēres 1997.gadā piedalījās līdz pat 300.000 cilveku, tajā skaitā arī politiķi no visām partijām.⁷⁰

Pēc A.Turkesa nāves Devlets Bahceli (*Dr. Devlet Bahceli*) ieņēma līderpozīciju Nacionālistu Kustības partijā. Tas notika par spīti Turgula Turkess (*Tugrul Türkes*), partijas dibinātāja dēla, iekšējam opozīcijas spiedienam Nacionālistu Kustības partijā. MHP kļuva par otro Turcijas politisko partiju pēc 1999.gada aprīļa vispārējām vēlēšanām un ieguva 129 vietas Asamblejā. Partijas jaunais līderis Bahceli, atšķirīgi no saviem priekšgājējiem, iezīmeja savādāku politisko profilu un ieviesa jaunas idejas MHP politikā, arī atšķirīgas no iepriekšējām. 2002.gada vēlēšanās MHP ieguva tikai 8.34% balsu un nevarēja iekļūt parlamentā. Taču 2007.gadā partija ieguva 14.27% balsu un tai izdevās panākt 70 deputātu iekļūšanu Nacionālajā Asamblejā. 2011.gadā MHP ieguva 12.98% balsu, ieņemot 53 vietas parlamentā. 2015.gada novembrī ieguva 11.90% balsu un 40 vietas parlamentā.⁷¹

Šie procentuālie rādītāji, kur MHP uzvarēja vēlēšanās pēdējos gados ataino turku nacionālisma un to nacionālās piederības sajūtas attīstības virzienu. Kā piemēru varētu minēt to, kādā veidā ir attīstījies turku nacionālisms starp 1999.gadu un 2002.gadu - nacionālisms šajā laika periodā ir dramatiski samazinājies. Tas varētu būt skaidrojams ar faktu, ka jaunais līderis Bahceli atšķīrās ar savādāku politisko tēlu un idejām no saviem priekšgājējiem, un šis jaunais politiskais tēls elektorātam varēja likties svešs un nesaprotams noteiktu laika periodu, vai arī vēlētāji varēja neaplūkot nacionālisma tēmas svarīgumu kā prioritāro problēmu valstī konkrētajā laika periodā. Tāpat tiek minēts, ka 1999.gadā, Bahceli vadībā, MHP ieguva 18 procentus balsu un kļuva par daļu no valdības koalīcijas, kas ietvēra arī sociāldemokrātus DSP (*Democratic Left Part*) un liberāļus ANAP (*Motherland Party*); tā bija pēdējā reize, kad MHP bija pie varas, un šī nepopulārā valdības koalīcija beidzās ar vilšanos.⁷²

2002.gada vēlēšanās bija būtiska nozīme MHP pastāvēšanas un attīstības vēsturē. MHP nevarēja pārkāpt desmit procentus nacionālo vēlēšanu sliekšni un palika ārpus parlamenta 2002.gada vispārējās vēlēšanās.⁷³

Pēc 2002.gada vēlēšanu neveiksmes jau kopš 2007.gada ir iespējams novērot Nacionālistu Kustības partijas popularitātes strauju pieaugumu. Tajā pašā laikā vēl turpmāko

⁷⁰ "Political parties in Turkey", [All About Turkey] <http://www.allaboutturkey.com/parti.htm>, (skat.: 28.12.2016).

⁷¹ Ibid.

⁷² "Nationalist Movement Party", [Interactive trt world], <http://interactive.trtworld.com/elections/assets/cubepportfolio/ajax/mhp.html>, (skat.: 28.12.2016).

⁷³ Ibid.

gadu vēlēšanu rezultāti uzrāda lēnu MHP popularitātes samazināšanos Turcijā. Tas varētu būt saistīts ar vairākām politiskām kļūdām, ko MHP līderi bija pieļāvuši pēdējo gadu laikā. Kā piemēru varētu minēt 2015.gada jūniju, kad sabiedrība gaidīja no MHP priekšsēdētāja Bahceli sarunas par iespējamajām koalīcijām ar CHP, HDP vai AKP politiskajām partijām. Tajā pašā laikā tiek norādīts, ka AKP-MHP koalīcija nozīmētu stabilus 57 procentus tautas balsojumā, tādējādi gandrīz visu politisko tiesību spektru vienkopus zem vienas valdības, kas būtu pirmā reize pēdējās četrās desmitgadēs.⁷⁴ Tāpat arī šī koalīcija varētu Turciju pietuvināt prezidenta Redžepa Tajipa Erdogana idejai par Turcijas valdības pārveidošanu prezidentālā sistemā. Vienlaikus MHP līderis būtu bijis gatavs veidot koalīciju bez iespējas par Turcijas valdības pārveidošanu prezidentālā sistemā. Šo iemeslu dēļ AKP-MHP koalīcijas izveidošanas ideju, tāpat kā daudzas citas, nebija iespējams realizēt.

Pamatojoties uz iepriekšminētajiem rezultātiem, ir iespējams secināt, ka starp MHP partijas rezultātiem vēlēšanās un turku nacionālismu pēdējos gados ir novērojama savstarpēja korelācija. Tāpat ir iespējams redzēt, ka, salīdzinot laika periodus kopš republikas dibināšanas līdz mūsdienām, pamatā turku nacionālisms ir samazinājies. Tikmēr pēdējos gados turku nacionālismam ir novērojama tendence attīstīties.

Svarīgi būtu arī pieminēt to, ka tika izstrādāta jauna konstitūcija, un kopš 1987.gada visām politiskajām partijām tika atļauts piedalīties vēlēšanās līdz Islāmistu partija (*Refah/Welfare Islamist Party*) tika likvidēta 1998.gada janvārī un aizliegta Satversmes tiesā.⁷⁵ Iemesls šādam aizliegumam bija valsts un reliģijas nodalīšana, kam pilnvaras bija piešķīrusi konstitūcija. Tāpat arī Islāmistu partijas banu atbalstīja Eiropas Cilvektiesību Tiesa (*European Court of Human Rights, ECHR*) 2003.gada 13.februārī.

Runājot par turku nacionālisma attīstību pēdējos gados, tāpat ir svarīgi ņemt vērā izmaiņas par piedalīšanos vēlēšanās. Sākot ar 2007.gada 22.jūlija vēlēšanām, kurās piedalījās 14 politiskās partijas, no 42.8 miljoniem balsstiesīgajiem velētājiem, 36 miljoni balsoja tieši vēlēšanu dienā, kas sastāda 84.25 procentus no visām reģistrētajām balsīm.⁷⁶

⁷⁴ Soner Cagaptay, The Washington Institute, Policy Analysis, Turkey's Political Scene Post-Election (Part 2): The AKP-MHP Option, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkeys-political-scene-post-election-part-2-the-akp-mhp-option>, 22.06.2017, (skat.:15.02.2017).

⁷⁵ "Political parties in Turkey", [All About Turkey] <http://www.allaboutturkey.com/parti.htm>, (skat.: 28.12.2016).

⁷⁶ "Political parties in Turkey", [All About Turkey] <http://www.allaboutturkey.com/parti.htm>, (skat.: 28.12.2016).

Salīdzinājumā, parlamenta vēlēšanas 2011.gada 12.jūnijā. No 50.3 miljoniem balsstiesīgajiem vēlētājiem, 43 miljoni piedalījās vēlēšanās, kas sastāda 85.45 procentus; tikai četrus gadus kopš iepriekšējām vēlēšanām balsotāju skaits bija palielinājies, kas varētu būt saistīts ar pieaugošajām sadursmēm un nemieriem Turcijā pēdējā laikā.

2015.gada 1.novembra pēdējās vēlēšanās tika uzrādīts neticami straujš vēlētāju skaita pieaugums. 1.novembra vēlēšanās 85.23 procenti balsstiesīgo vēlētāju piedalījās vēlēšanās, kas ir viens no augstākajiem vēlētāju aktivitātes rādītājiem vispārīgajās vēlēšanās Turcijā, kas nozīmē to, ka 48.537.695 cilvēku no 56.949.009 reģistrētajiem nobalsoja; derīgo balsu kopsumma sastādīja 47.840.231, un tikai 697.464 balsis nebija derīgas.⁷⁷

Nozīmīgās pārmaiņas politiskajā līdzdalībā Turcijas elektorāta vidū liecināja par to, ka pēdējo astoņu gadu laikā politiskās problēmas Turcijā ir pastiprināti pievērsušas vēlētāju uzmanību un kopā kļuvušas svarīgākas iedzīvotājiem. Iespējams, šādas politiskās aktivitātes pieaugumu ir ietekmējuši kari un civilās sadursmes kaimiņvalstīs un pašā Turcijā, kā arī teroristiskie uzbrukumi valstī. Cilvēki ir sākuši justies atbildīgāki par savu politisko izvēli un ir raduši ticību tam, ka katra indivīda piedalšanās vēlēšanās var ietekmēt gan politisko, gan ekonomisko, gan arī drošības situāciju valstī. Respektīvi, cilvēkiem ir parādījusies ticība savai un savas tautas kopīgajai ietekmei, kas arī ir pieaugoša nacionālisma iezīmes Turcijā, kas ir samazinājies kopš sava uzplaukuma Turcijas vienpartijas sistēmas perioda laikā.

Tāpat būtu svarīgi pieminēt arī to, ka MHP, kas tiek uzskatīta galēji labējā politiskā spārna partija, 2015.gada vēlēšanās ieguva 50 vietas parlamentā, salīdzinājumā ar 2011.gadu, kad tā ieguva tikai 53 vietas parlamentā.

Kopumā vajadzētu uzsvērt to, ka MHP šobrīd ir labēji visekstrēmākā politiskā partija Turcijā, kam ir vietas parlamentā. MHP salīdzinot ar CHP vienpartijas sistēmas perioda laikā, tad starp abām partijām būtu iespējams atrast vairāk kopīgu iezīmju nekā starp mūsdienu CHP un vienpartijas sistēmas perioda reprezentēto CHP.

Iepriekš minēto iemeslu dēļ MHP pamatoti var tikt uzskatīta par to politisko aktoru, kas ataino nacionālisma spēku un nacionālisma noskaņas Turcijas Republikā mūsdienās. Protams, ka nacionālisma idejas kopš Ataturka laikiem ir mainītas un pielāgotas pašreizējiem laikiem un vajadzībām, tomēr galvenā ideja par turku nacionālismu vēl joprojām ir palikusi nemainīga.

⁷⁷ Ibid.

Kā atsevišķu un mūsdienās aktuālu aspektu vajadzētu pieminēt šobrīd vadošās AKP partijas ietekmi uz nacionālisma attīstības gaitu mūsdienās. Tiek arī minēts, ka uzreiz pēc 2011.gada vēlēšanām, Turcijas parlamentā tika izveidota jaunās konstitūcijas komisija. Diskusijas bija vērstas, kā arī nonākušas strupceļā, uz jauno pilsonības konceptuālismu. Kopš AKP politiskā partija nāca pie varas, „vecā” „turcietības” izpratne un nacionālisms ir ticis apšaubīts, un ir vienprātība starp cilvēkiem par to, ka diskusijas starp cilvēkiem par jauno konstitūciju novestu pie jaunas pilsonības definīcijas.⁷⁸ Tas nozīmē, ka vadošās partijas ilgstošā esamība pie varas varētu veicināt nacionālisma iepriekšējās izpratnes maiņu, un, iespējams, ja vajadzētu definēt un nonākt pie kopīga slēdziena jaunās pilsonības definīcijas jautājumā, tas varētu būt atšķirīgs no Ataturka vienpartijas sistēmas periodā izpratnē un īstenotā.

Tāpat arī konkrētajā jautājumā būtu iespējams arī runāt par to, ka ar nāciju un nacionālisma izpratni saistītie jautājumi ir mainījušies, un mūsdienās tas notiek ar AKP kā vadošās politiskās partijas līderību. Kas attiecas uz konstitucionālo referendumu Turcijā 2017.gada 16.aprīlī par to, vai sistēmas maiņu Turcijā no parlamentāras republikas uz prezidentālu republiku, un arī rezultāti par labu prezidenta pilnvaru paplašināšanai, tad ir jānorāda, ka arī šis lēmums ir attiecināms uz nacionālisma izpratnes transformāciju mūsdienu Turcijas politikā un valsts sistēmā. Patiesībā tas ir ļoti radikāls solis priekš Turcijas kā valsts, jo, lēmums par prezidenta pilnvaru paplašināšanu, varētu būt viens no nozīmīgākajiem lēmumiem, ko ir nācies pieņemt Turcijas elektorātam jau pat kopš Turcijas Republikas dibināšanas 1923.gadā un ar to ieliktajiem pamatiem Turcijas valsts struktūrā un vērtību sistēmā, kas ir pazīstami kā Ataturka principi.

Nozīmīgs ir arī fakts, ka elektorāta lēmums par labu prezidenta pilnvaru paplašināšanai nebija pieņemts ar ievērojamu balsu vairākumu. 51.41%⁷⁹ balsojošo bija par konstitucionālajām pārmaiņām un līdzīgi 48.59%⁸⁰ balsojošo bija pret pārmaiņām konstitūcijā. Neliels balsu pārsvars referendumos izraisa lielas sabiedrības daļas neapmierinātību un arī rezultātu un vēlēšanu godīguma apšaubīšanu, kas ir arī kļuvis par izpētes objektu pēc konstitucionālā referenduma rezultātiem Turcijā.

⁷⁸ Gorkem Altinors, *Turkey Between Nationalism and Globalization*, ed. by Riva Kastoryano, from The Authors. Political Studies Review. 2014, 12 (2), file:///C:/Users/SAMSUNG/Desktop/bak%20darba%20literatura/Political%20Studies%20Review-2014-Altinors-340-1.pdf, 340.

⁷⁹ CNN Turk, file:///C:/Users/SAMSUNG/Desktop/bak%20darba%20literatura/Political%20Studies%20Review-2014-Altinors-340-1.pdf, (skat.: 22.04.2017)

⁸⁰ Ibid.

Tajā pašā laikā jānorāda, ka referendumā piedalījās 85.32%⁸¹ balsstiesīgo vēlētāju Turcijā, kas jau atkal ir augsts piedalīšanās rādītājs. Tas, savukārt, attiecībā uz nacionālisma rādītājiem Turcijā, nozīmē tā pieaugumu valstī.

Kas attiecas uz referendumu rezultātiem un to saistību ar nacionālisma pieaugumu vai samazināšanos Turcijā, atsaucoties uz nacionālismu kā vienu no Ataturka principiem, tad šajā gadījumā varētu izdarīt secinājumus, ka saistībā ar augsto piedalīšanās rādītāju, nacionālisms Turcijā turpina pieaugt.

Vienlaikus elektorāta izvēli varētu interpretēt divējādi. No vienas puses, nacionālisms ir mainījies un konkrētajā gadījumā pat samazinājies kopš vienpartijas sistēmas perioda laikā īstenoto politiku, jo tiek mainīta pamata sistēma un tiek ieviestas izmaiņas valsts pamatlikumā jeb konstitūcijā.

No otras puses, nacionālisms, kaut arī mainījies, tomēr ir palielinājies vai arī ir palicis vismaz tikpat aktuāls un populārs sabiedrībā, jo transformācijas sistēmā un arī augstā vēlētāju aktivitāte norāda uz Turcijas iedzīvotāju nevienaldzību attiecībā pret valsts nākotni, un, tajā skaitā, arī ar to saistītajiem jautājumiem arī nacionālisma kā valsts politikas ietvaros.

Kopumā konstitucionālā referendumu vēlēšanu rezultāti norāda uz iespējamo nacionālismu pārstāvošo politisko spēku maiņu no MHP kā ekstrēmas nacionālistu politiskās partijas uz AKP kā vadošās politiskās partijas, kuras iespaidā arī notikušas nozīmīgas pārmaiņas nācijās, nacionālisma un pilsonības izpratnē.

⁸¹ Ibid.

Nobeigums

Par turku nacionālismu ir iespējams sākt runāt kopš Turcijas Republikas dibināšanas 1923.gadā. Tas bija Turcijas valsts, tautas un pat turku valodas attīstības sākuma punkts.

Kopumā darba mērķis - salīdzināt un atrast atšķirības starp Ataturka vienpartijas sistēmas perioda nacionālismu un mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmas nacionālismu – ir sasniegts, jo kā galvenā atšķirība starp Ataturka vienpartijas sistēmas perioda nacionālismu un nacionālismu mūsdienu Turcijas politiskajās partijās var tikt uzskatīta, ka mūsdienās nacionālisms sabiedrībā ir samazinājies, tomēr ar strauju tendenci pieaugt pēdējos gados.

Tāpat arī nacionālisma attīstības kontekstā ir iespējams runāt arī par turcifikācijas politiku. Personvārdu maiņa uz izteikti turciskiem un uzvārdu ieviešana, publiskās skolas, kā arī nacionālisma būtiskums ekonomisko problēmu ietvaros – visi šie aspekti ir pierādījuši, ka vienpartijas sistēmas perioda laikā turku nacionālisms bija, iespējams, tā visaugstākajā līmenī un ir attīstījies un izpaudies dažādās politiskās, ekonomiskās un sociālās dzīves sfērās.

Kaut arī turku nacionālisms pamatā ir attīstījies gan vertikāli, gan arī horizontāli vienpartijas sistēmas perioda laikā, tāpat arī no republikas dibināšanas līdz pat mūsdienām dažas idejas no turku nacionālisma kā viena no Ataturka principiem ir mainījušās. Spilgts piemērs būtu ekonomikas turcifikācija, kas pierādīja to, ka dažās sfērās cilvēki jau tika iedalīti musulmaņos un nemusulmaņos, un šo cilvēku darba spējas un atbilstība tika vērtēta arī atsaucoties uz reliģisko aspektu, kaut arī no sākotnējās Ataturka nacionālisma idejas ir skaidri saprotams, ka Turcijas iedzīvotājus nevajadzētu izdalīt pēc to reliģiskās piederības. Tieši pretēji, sekulārisms un nāciju dažādība valstī bija pat atbalstāma.

Tajā pašā laikā mūsdienās turku nacionālisms, kas galvenokārt tiek pārstāvēts caur MHP politisko partiju, kļūst arvien spēcīgāks, kas vārētu būt saistīts ar dažādām pēdējā laika politiskajām un militārajām sadursmēm un problēmām, kā arī apvērsuma mēģinājumiem un referendumiem, ar ko mūsdienās saskaras Turcijas valsts. Turku nacionālisma palielināšanās arī šobrīd ir ar tendenci attīstīties tuvākajā un tālākajā nākotnē.

Izdarot secinājumus no izpētītās un analizētās informācijas, varētu apgalvot, ka darba hipotēze - nacionālisms ir mainījies un pieaudzis laika periodā no republikas dibināšanas līdz mūsdienai Turcijas valstij – apstiprinās daļēji. Tātad, mūsdienās ir aktuālas problēmas, kas saistītas ar dažādām etniskajām grupām, īpaši tas attiecas uz kurdu minoritāti Turcijā. Turku tauta no tās rašanās pirmsākumiem un visi tie, kam ir piešķirta Turcijas pilsonība, nav sevi

vienmēr uzskatījuši par turkiem, arī tajā laika periodā, kas ir attiecināms sākot ar Turcijas Republikas dibināšanu.

Kopumā turku nacionālisma ideja joprojām ir pietiekami spēcīga, un nākotnes perspektīvā tā varētu gan palielināties, gan arī samazināties, atkarīgs no politiskās, ekonomiskās un kulturālās attīstības valstī dažādās sfērās. Tāpat arī nesenās vēlēšanas ar augsto piedalīšanās procentu (87%) parāda to, ka cilvēki ir informēti un arī ieinteresēti par savas valsts nākotni, kas arī demonstrē turku nacionālisma klātbūtni valstī.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti un dokumenti

1. “History After the Establishment of the Republic of Turkey to Present”, [Turkish consulate general],
http://www.turkishconsulategeneral.us/abtturkey/cypr/hist_rep.shtml, (skat.: 28.12.2016).

Zinātniskā literatūra

1. Alev Çınar, „Globalism as the Product of Nationalism. Founding Ideology and the Erasure of the Local in Turkey.” from *Theory Culture Society*, SAGE Publications, 2010.
2. Ali Balci „The Kurdish movement’s EU policy in Turkey: An analysis of a dissident ethnic block’s foreign policy.” from *Ethnicities*, SAGE Publications, 2015.
3. Ali T.Akarca, Cem Başlevent, European Urban and Regional Studies. *Persistence in regional voting patterns in Turkey during a period of major political realignment*, Sage Publications, 2011.
4. Dae Sung Kim, International Area Studies Review. *Modernization and Educational Reform in Ataturk’s Period*, SAGE Publications, 2001.
5. E.Fuat Keyman, SAGE Publications, “Rethinking the Kurdish question” in Turkey: Modernity, citizenship and democracy” in *Philosophy of Social Criticism*, 38 (4-5), 467-476, 2012.
6. Gorkem Altinors, *Turkey Between Nationalism and Globalization*, ed. by Riva Kastoryano, from The Authors. Political Studies Review. 2014, 12 (2),
<file:///C:/Users/SAMSUNG/Desktop/bak%20darba%20literatura/Political%20Studies%20Review-2014-Altinors-340-1.pdf>, 340.
7. M.Vehbi Tanfer, *Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri* [Atatürk Araştırma Merkezi].<http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/M.-Vehbi-TANFER->

Atat%C3%BCrk%C3%A7%C3%BCI%C3%BCk-ve-Atat%C3%BCrk-
%C4%B0lkeleri.pdf, (skat.:19.04.2017).

8. Rifat N.Bali, Politics of Turkification During the Single Party Period, [Rifatbali] <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/basel.pdf>, (skat.: 01.01.2017).
9. Suna Kili, *Kemalism in Contemporary Turkey*, International Political Science Review, Vol. 1, No. 3, 1980.

Uzzinas literatūra un sekundāri interneta avoti

1. “Atatürk İlkeleri (Ataturk's Principles)”, [Pdx.edu, Portland State University, Hatfield School of Government: Center for Turkish Studies] https://www.pdx.edu/turkish_studies_center/atat-rk-ilkeleri-ataturks-principles, (skat.:29.12.2016).
2. “Ataturk’s Principles”, Mustafa Kemal Ataturk [The Ataturk Society of Canada], <http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/ataturks-principles/>, (skat.: 29.12.2016).
3. CNN Turk,
<file:///C:/Users/SAMSUNG/Desktop/bak%20darba%20literatura/Political%20Studies%20Review-2014-Altinors-340-1.pdf>, (skat.: 22.04.2017)
4. “Nationalist Movement Party”, [Interactive trt world], <http://interactive.trtworld.com/elections/assets/cubeportfolio/ajax/mhp.html>, (skat.: 28.12.2016).
5. “Political parties in Turkey”, [All About Turkey] <http://www.allaboutturkey.com/parti.htm>, (skat.: 28.12.2016).
6. Soner Cagaptay, The Washington Institute, Policy Analysis, Turkey’s Political Scene Post-Election (Part 2): The AKP-MHP Option, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkeys-political-scene-post-election-part-2-the-akp-mhp-option>, 22.06.2017, (skat.:15.02.2017).

Kopsavilkums latviski

Bakalaura darbā “Ataturka vienpartijas sistēmas perioda nacionālisma un mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmas nacionālisma salīdzinājums” tiek pētīts nacionālisms vienpartijas sistēmas perioda laikā un daudzpartiju sistēmas perioda laikā Turcijā. Par turku nacionālismu ir iespējams sākt runāt kopš Turcijas Republikas dibināšanas 1923.gadā kā Turcijas valsts, tautas un pat turku valodas attīstības sākuma punktu.

Galvenā atšķirība starp Ataturka vienpartijas sistēmas perioda nacionālismu un nacionālismu mūsdienu Turcijas politiskajās partijās ir tāda, ka mūsdienās nacionālisms sabiedrībā ir samazinājies, tomēr ar strauju tendenci pieaugt pēdējos gados.

Nacionālisma attīstības posmā īpaša nozīme ir turcifikācijas politikai. Personvārdu maiņa uz izteikti turciskiem un uzvārdu ieviešana, publiskās skolas, kā arī nacionālisma būtiskums ekonomisko problēmu ietvaros – visi šie aspekti ir pierādījuši, ka vienpartijas sistēmas perioda laikā turku nacionālisms bija, iespējams, tā visaugstākajā līmenī un ir attīstījies un izpaudies dažādās politiskās, ekonomiskās un sociālās dzīves sfērās.

Turku nacionālisms ir attīstījies vertikāli un horizontāli vienpartijas sistēmas perioda laikā. Dažas idejas no turku nacionālisma kā viena no Ataturka principiem ir mainījušās. Ekonomikas turcifikācija pierādīja to, ka dažās sfērās cilvēki jau tika iedalīti musulmaņos un nemusulmaņos, un šo cilvēku darba spējas un atbilstība tika vērtēta arī atsaucoties uz reliģisko aspektu, kaut arī no sākotnējās Ataturka nacionālisma idejas ir skaidri saprotams, ka Turcijas iedzīvotājus nevajadzētu izdalīt pēc to reliģiskās piederības. Tieši pretēji, sekulārisms un nāciju dažādība valstī bija pat atbalstāma.

Turku nacionālisms, pārstāvēts caur MHP politisko partiju, kļūst arvien spēcīgāks, kas ir saistīts ar dažādām pēdējā laika politiskajām un militārajām sadursmēm un problēmām, kā arī apvērsuma mēģinājumiem un referendumiem. Turku nacionālisma palielināšanās arī šobrīd ir ar tendenci attīstīties tuvākajā un tālākajā nākotnē.

Mūsdienās ir aktuālas problēmas, kas saistītas ar dažādām etniskajām grupām, piemēram, kurdu minoritāte Turcijā. Turku tauta no tās rašanās pirmsākumiem un visi tie, kam ir piešķirta Turcijas pilsonība, nav sevi vienmēr uzskatījuši par turkiem, arī tajā laika periodā, kas ir attiecināms sākot ar Turcijas Republikas dibināšanu.

Turku nacionālisma ideja joprojām ir spēcīga, nākotnes perspektīvā tā varētu gan palielināties, gan arī samazināties, atkarīgs no politiskās, ekonomiskās un kulturālās attīstības valstī dažādās sfērās. Nesenās vēlēšanas ar augsto piedalīšanās procentu (87%) parāda to, ka cilvēki ir informēti un arī ieinteresēti par savas valsts nākotni, kas arī demonstrē turku nacionālisma klātbūtni valstī.

Summary in English

In the paper “Comparison between Atatürk’s Nationalism during the Single-Party Period and Nationalism in Today’s Turkish Political Parties” Turkish nationalism is analyzed during the single-party period and multi-party period in Turkey. It is possible to start talking about Turkish nationalism since the establishment of the Republic of Turkey in 1923.

The main difference between single-party period and today’s Turkish political parties is considered as lower for today’s situation but with a visible tendency to increase during the recent years.

Nationalism has developed in the terms of politics of Turkification. Change of names getting Turkish origin family names, public schools, significance of nationality in economic issues – all these aspects have showed that idea of the Turkish nationalism during the single-party period was high and it developed in different fields.

Nevertheless Turkish nationalism has been developing vertically and horizontally during the single-party period, also in that period until today some ideas from the theory of nationalism as one of the Atatürk’s principles has been changed. For instance, Turkification in economy has showed that in some cases people started to be divided in Muslim and non Muslim and their work abilities were considered according to this nevertheless from Atatürk’s nationalism idea it is clear that people in Turkey should not be judged according to their religion, diversity of nations are welcome.

Turkish nationalism nowadays mainly represented by MHP party is getting higher due to several clashes and dangers Turkish state is facing. This tendency seems to develop in the nearest future as well.

Hence, nowadays there are issues with different ethnicities as Kurdish, for instance. Turkish nation from its origins those with Turkish citizenship is not considering every time themselves as a common unit.

The idea of Turkish nationalism is still strong enough and in the future it might grow or decline depends on the political, social and cultural development of the country in different spheres. Also recent election showed that participation was so high (87%) and this is showing that people are aware about the future of their country which is demonstrating also Turkish nationalism as such.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Ataturka vienpartijas sistēmas perioda nacionālisma un mūsdienu Turcijas daudzpartiju sistēmas nacionālisma salīdzinājums” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Sabīne Kuzņecova _____15.05.2017

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Mg.Sibel Burçer _____15.05.2017.

Recenzents:

Darbs iesniegts Āzijas studiju nodaļā 2017. gada 15. maijā

Komisijas sekretāre: pasn. Karīna Jermaka

Darbs aizstāvēts Āzijas studiju bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.2017. prot. Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Komisijas sekretāre: pasn. Karīna Jermaka

Āzijas studiju BSP studiju metodiķe _____Natālija Ambrosova